

PREBOJ AVSTRO-OGRSKE 55. PEHOTNE DIVIZIJE MED 12. SOŠKO OFENZIVO

RAZISKOVALNA NALOGA

PODROČJE: ZGODOVINA

AVTOR: TIMON GRUBAR

4. LETNIK

MENTORICA: TADEJA RUDOLF VAHTAR

ZUNANJI MENTOR: MIHAEL URŠIČ

GIMNAZIJA VIČ LJUBLJANA

LJUBLJANA, FEBRUAR 2021

KAZALO VSEBINE

KAZALO VSEBINE.....	1
KAZALO SLIK.....	3
KAZALO PRILOG	4
POVZETEK	5
1 UVOD	6
1.1 NAMEN IN CILJ NALOGE.....	7
1.2 HIPOTEZE.....	7
1.3 METODE DE LA.....	8
1.4 ZGRADBA ANALIZE	9
2 SOŠKA FRON TA.....	10
2.1 SOŠKA FRON TA IN NJEN POTEK	10
2.2 SOŠKE OFENZIVE.....	11
2.3 MINSKO BOJEVANJE IN BOJI POD POVRŠJEM	14
2.4 GORSKO BOJEVANJE	15
2.5 STRUKTURA AVSTRO-OGRSKE VOJSKE.....	17
3 ORIS OBMOČJA BOJEVANJA	21
4 PRIPRAVE 1. KORPUSA NA OFENZIVO	22
4.1 ALFRED KRAUSS.....	23
4.2 PRIHOD 1. KORPUSA NA SOŠKO BOJIŠČE.....	24
4.3 NAČRTOVANJE NALOG 1. KORPUSA V OKVIRU 12. OFENZIVE.....	24
4.4 NAČRTOVANE NALOGE POSAMEZNIH SKUPIN 1. KORPUSA	27
4.5 POMANJKLJIVA PRIPRAVLJENOST 1. KORPUSA NA DAN UKAZA ZA NAPAD	28
4.6 POSTAVITEV KORPUSA NA DAN NAPADA.....	29
5 PRIPRAVE 55. PEHOTNE DIVIZIJE, MINIRANJE IN NAPAD.....	32
5.1 PRIPRAVE IN IZVOR ENOT.....	32
5.2 POSTAVITEV ENOT NA DAN PREBOJA, CILJI NAPADA IN KONČNI NAČRT	35
5.2.1 RAZČLENITEV 55. PEHOTNE DIVIZIJE IN NJENI CILJI.....	35
5.2.2 CILJI NAPADA RAZDELJENI PO SKUPINAH.....	37
5.2.3 UKAZ ZA DELOVANJE TOPNIŠTVA	39
5.3 MINIRANJE NA KALU.....	39
5.3.1 ALBIN MLAKAR IN NJEGOVA VLOGA PRI MINIRANJU NA KALU	43
5.4 NAPAD 55. DIVIZIJE NA ITALIJANSKE POLOŽAJE 24.OKTOBRA 1917.....	45
6 SLIKOVNO GRADIVO Z OBMOČJA DELOVANJA 55. PEHOTNE DIVIZIJE.....	49
7 ZAKLJUČEK IN OVREDNOTENJE HIPOTET.....	59

8 LITERATURA IN VIRI	63
8.1 LITERATURA.....	63
8.2 VIRI.....	63
9 PRILOGE	65

KAZALO SLIK

Slika 1: Alfred Krauss leta 1914, pred imenovanjem za generala pehote (Spletni vir 1)	30
Slika 2: Prikaz razmestitve in premikov enot.....	30
Slika 3: Egon von Zeidler-Sterneck, poveljnik 26. gorske brigade (Spletni vir 2).....	34
Slika 4: Shema enot pripadajočih 55. pehotni diviziji (slika v polni velikosti je v prilogi) (KA Wien 2020).....	36
Slika 5: Krater, ki ga je povzročila mina. V ozadju levo Soča v smeri Žage, zadaj pa Kaninsko pogorje in Rombon (lasten posnetek 9. 5. 2020).....	42
Slika 6: Minski rov (lasten posnetek 9. 5. 2020).....	42
Slika 7: Cesarski in kraljevi (K. und k.) nadporočnik Albin Mlakar (Mlaker) osvojitelj utrdbe »Cassa Ratti« (Spletni vir 3)	45
Slika 8: Razglednica Rdečega križa z motivom poročnika Albina Mlakarja, ki teče v trdnjavo »Cassa Ratti« (Spletni vir 4)	45
Slika 9: Napad 55. pehotne divizije na nasprotnikove položaje	48
Slika 10: Oskrbovalna pot za položaje na Kalu in zaledje fronte z obvezovališčem v dolini Dolič (Kapellental), v ozadju Lipnik. 29. 6. 1916 (Spletni vir 3).....	50
Slika 11: Položaji žarometa na Lukeževem brdu, v ozadju Bovška kotlina z Rombonom. 29. 6. 1916 (Spletni vir 4)	50
Slika 12: Levo krilo položajev na vrhu Kala, v ozadju Lipnik in desno od njega del kote 1776. 29. 6. 1916 (Spletni vir 5)	51
Slika 13: Prednji položaj na Kalu. Zanimiv je periskop na puški. 27. 7. 1916 (Spletni vir 6) .	51
Slika 14: Položaj na desnem krilu Kala v smeri proti zahodu, pogled na Krasji vrh (Spletni vir 7).....	52
Slika 15: Vrh Kala z bivališči in vhodi v sistem kavern (Spletni vir 8).....	53
Slika 16: Pogled na pobočje Kala s podobnega mesta (lasten posnetek 9. 5. 2020).....	53
Slika 17: Pogled z Javorščka na Dolič skrajno levo ob robu, na Kal in na greben Vršiča, Krn na sredini zadaj, pred njim Zaprikraj in planina Predolina, na desni pobočje Krasjega vrha. 17. 4. 1916 (Spletni vir 9)	54
Slika 18: Podoben pogled na Dolič, na Kal in na greben Vršiča (lasten posnetek 18. 8. 2019)	54
Slika 19 : Lipnik, Dolič, Kal in Vršič z Javorščka	55
Slika 20: Podoben pogled Lipnik, Dolič, Kal in Vršič z Javorščka (lasten posnetek 18. 8. 2019).....	55
Slika 21: Pogled na Lipnik, Vršič in Kal z roba planine Golobar, pomlad 1916 (iz lastne zbirke).....	56
Slika 22: Podoben pogled na Lipnik, Vršič in Kal (lasten posnetek 18. 8. 2019)	56
Slika 23: Posnetek Lukeževega brda, Kala in Vršiča z roba planine Golobar 27. 7. 1916 (Spletni vir 10)	57
Slika 24: Posnetek Lukeževega brda, Kala in Vršiča s podobnega mesta (lasten posnetek 18. 8. 2019).....	57
Slika 25: Spominska plošča na zbiralniku vode v kavernah pod vrhom Kala (lasten posnetek 9. 5. 2020).....	58
Slika 26: Še ohranjen les v eni od kavern (lasten posnetek 9. 5. 2020)	58

KAZALO PRILOG

Priloga 1: Prikaz razmestitve in premikov enot

Priloga 2: Shema enot, pripadajočih 55. pehotni diviziji

Priloga 3: Napad 55. pehotne divizije na nasprotnikove položaje

POVZETEK

Odprtju novega bojišča na jugozahodu dvojne monarhije Avstro-Ogrske v maju 1915, ki je že tako slab položaj cesarstva še poslabšalo, je sledilo 11 italijanskih ofenziv v Posočju. Intenzivnost le teh in pritisk na branilce sta se stopnjevala. Kljub temu so enote in poveljniki, ki so izhajali iz vseh narodnosti Avstro-Ogrske, vzdržali pritisk ter kljub ogromnim izgubam življenj in materiala ohranjali obrambo. Zaradi naraščajočega pritiska so poveljniki videli možnost v ofenzivi proti Italiji, s katero bi olajšali svoj položaj v Posočju. To zamisel je odobraval tudi vodstvo oboroženih sil zavezniškega Nemškega cesarstva, kar je dalo »zeleno luč« nastanku 14. armade, ki je izvedla napad, znan pod imenom Čudež pri Kobaridu. Del te armade je bila tudi 55. pehotna divizija, katere vlogo v omenjenem dogodku naloga obravnava.

Namen naloge je predstaviti vojaško dogajanje na Kalu v okviru 12. soške bitke in ugotoviti, kako pomembna je bila vloga 55. pehotne divizije pri preboju ter kakšna je bila njena pripravljenost in posledično uspešnost napada. V nalogi sem predstavil tudi sestavo ter organizacijo avstro-ogrške vojske ter pojasnil pojme gorskega in minskega bojevanja. Ugotavljal sem, ali je na Kalu ob miniranju italijanskih položajev prišlo do neposrednega bojevanja v rovih, kot ga poznamo iz primera Batognica. Na osnovi primerjave različnih virov sem zaključil, da na Kalu do bojevanja pod površjem ni prišlo. Predstavil sem tudi zgodbo slovenskega oficirja Albina Mlakarja, ki je miniranje na Kalu vodil. Ugotovil sem, da samo miniranje na Kalu ni pripomoglo k zavzetju načrtovanih vojaških ciljev, učinkovitost 55. pehotne divizije, kot jo lahko zasledimo v različnih virih, pa je vprašljiva.

Ključne besede: 12. soška bitka, 55. pehotna divizija, minsko bojevanje, gorsko bojevanje, preboj pri Bovcu.

1 UVOD

Slovenski prostor je bil v času prve svetovne vojne prizorišče krvavih spopadov med italijansko in avstro-ogrsko (deloma tudi nemško) vojsko, ostanki spopadov pa so v Posočju na vsakem koraku vidni še danes. Italija je s podpisom t. i. londonskega sporazuma 26. aprila 1915 prestopila na stran antantnih sil in mesec kasneje se je po vojni napovedi Avstro-Ogrski odprla italijanska oz. jugozahodna fronta ter z njo soško bojišče. Zaradi značilnosti terena v severnem Posočju se je tu razvil gorski način bojevanja, ki je od vseh vpletenih vojska zahteval posebno pripravo, organiziranost, logistiko preskrbe in taktiko bojevanja. Le ta je zaradi posebnosti oz. drugačnosti za raziskovalce še posebej zanimiv.

Za Kal in vojaško dogajanje na njegovem območju sem prvič izvedel ob brskanju po spletni strani Pro Hereditate, portala, kamor se je v okviru istoimenskega projekta vpisovalo ostanke in pomnike prve svetovne vojne na celotnem območju soškega bojišča. Po slikah, ki jih je bilo razmeroma veliko v primerjavi z opisi drugih lokacij, se mi je območje Kala zdelo zanimivo, hkrati pa me je omemba minskega rova še dodatno prepričala, da bi si bilo Kal vredno ogledati. V približno istem času mi je v roke prišla še publikacija Pot miru, vodnik po soški fronti, ki je vsebovala tudi fotografije dobro ohranjenih italijanskih položajev na Zaprikraju. Obe točki sta bili na zemljevidu videti blizu, kar sicer drži, a kot se je izkazalo ob obisku terena, dejanske razdalje zaradi naklona pobočja med muzejem na prostem Zaprikraj in vrhom Kala nisem upošteval. Zaradi zahtevnosti poti in vzpona na Kal za kaj več kot hiter ogled ob prvem obisku avgusta 2018 ni bilo časa. Takrat tudi še nisem imel podatka, kje bi naj bili vhodi v tamkajšnji sistem rovov in kavern. Drugič sem bil na Kalu naslednje leto, 18. 8. 2019. Z Lukeževega brda, vzpetine, ki se drži Kala in je skoraj 300 m nižje od vrha, sem se povzpel na vrh in pri tem iskal vhod v kompleks povezanih rovov in kavern. Po nizu kavern sem šel navzdol, od tiste pri vrhu, kjer je viden minski rov, do spodnjih, kjer je bil rezervoar za vodo. Prav zaradi razvejanega sistema kavern v več nivojih sem si želel izvedeti več o dogajanju na lokaciji. V knjigi Plavi križ Vasje Klavore sem zasledil informacijo o bojevanju pod površjem na Kalu, medtem ko knjiga Od Krna do Rombona Lovra Galića bojevanje pod površjem na omenjeni lokaciji zavrača. Zaradi nasprotujočih si podatkov v obstoječih virih se mi je zdelo še toliko bolj zanimivo preveriti, do kakšnih ugotovitev lahko z iskanjem in analizo dodatnih virov pridem sam.

1.1 NAMEN IN CILJ NALOGE

Namen naloge je raziskati in na enem mestu opisati organizacijo, priprave in izvedbo miniranja in pehotnega napada na Kalu in v njegovi neposredni okolici med 12. soško ofenzivo.

Zastavili smo si naslednje cilje:

- S pomočjo relevantnih, v slovenskem prostoru dostopnih virov in literature smo želeli zbrati informacije o vojaškem dogajanju na obravnavani lokaciji v času 12. soške ofenzive. Pri tem je bil cilj ugotoviti, katere vojaške enote so sodelovale pri preboju na Kalu, kakšni sta bili njihova priprava in opremljenost ter kako pomembna je bila vloga 55. pehotne divizije pri celotnem preboju v 12. soški ofenzivi.
- Drugi cilj je bil poiskati podatke v manj znanih in redkeje uporabljenih dodatnih virih in gradivu v vojnem arhivu Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv na Dunaju, z namenom dopolniti manjkajoče in pomanjkljive opise obravnavanega dogajanja. Ob prebiranju obstoječih virov, dostopnih v slovenskem prostoru, se je namreč pokazalo, da so le ti skromni in pomanjkljivi. Preveriti smo hoteli tudi nasprotujoče si ugotovitve avtorjev/ raziskovalcev soškega bojišča glede bojevanja pod površjem na Kalu.
- Eden od ciljev naloge je bil z raziskovanjem na terenu pridobiti slikovno gradivo z namenom lažjega razumevanja načrtovanja in izvedbe napadov. Cilj obiska terena je bil hkrati tudi poiskati in dokumentirati sledove minskega napada.
- Različni viri navajajo podatke, ki niso vedno enoznačni, zato je bil cilj naloge tudi primerjava in povezovanje le teh z namenom oblikovanja celovite podobe dogajanja. Podprti oz. dopolnjeni so z avtorskim kartografskim prikazom.

1.2 HIPOTEZE

V nalogi smo preverili naslednje hipoteze:

- Za uspešen preboj sovražnikove obrambne linije in zavzetje položajev na grebenu Vršiča je bila odločilna izvedba miniranja sovražnikovih položajev na Kalu.
- Učinek napada 55. pehotne divizije v času 12. soške ofenzive ni pripomogel k uspehu preboja pri Bovcu.

- Na lokaciji Kal je v času 12. soške ofenzive prišlo do neposrednega spopada nasprotnih posadk pod površjem, kot ga omenja avtor Vasja Klavora oz. kot ga poznamo iz primera Batognica.

1.3 METODE DE LA

Pri raziskovanju smo uporabili metodo analize virov, ki smo jih pridobili v kobariškem muzeju 1. sv. vojne (polkovna zgodovina), v knjižnicah in na spletu (Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914–1918 in Das Wunder von Karfreit). Na ta način smo pridobili informacije in teoretično podlago o soškem bojišču, gorskem načinu bojevanja, minskem bojevanju in pripravi avstro-ogrskih bojnih enot ter pozicijah posameznih enot na Kalu.

Ob obisku vojnega arhiva Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv na Dunaju smo analizirali tudi tam dostopno arhivsko gradivo.

Za predstavitev bojnih enot na Kalu, njihove organizacije ter priprave in izvedbe napada smo uporabili deskriptivno metodo v kombinaciji s primerjalno metodo. S slednjo smo naredili primerjavo med uspešnostjo enot, sočasno v različnih pogojih na obravnavanem in na sosednjih bojiščih.

Z obiskom prizorišča bojevanja na Kalu in drugih lokacij soškega bojišča ter s fotodokumentiranjem smo uporabili tudi metodo terenskega raziskovanja.

Glede na pomembnost lokalne (slovenske) zgodovine je tematika soške fronte in gorskega načina bojevanja dobro raziskana in predstavljena s strani slovenskih in tujih avtorjev, zato je v raziskavo vključena tudi metoda kompilacije.

Podatke iz raziskanih virov smo poskušali predstaviti povezano in v ustreznem časovnem zaporedju. Pisanje smo dopolnili z izdelavo dveh zemljevidov, izdelanih na kartografski podlagi Atlasa okolja.

Pri pisanju naloge so večinski vir podatkov predstavljali pisni viri, ki so bili tako v slovenskem kot tudi v nemškem jeziku, zaradi česar se je bilo potrebno posvetiti tudi prevajanju slednjih.

1.4 ZGRADBA ANALIZE

Uvodoma so predstavljena teoretična izhodišča in temeljni pojmi o soškem bojišču, strukturi vojaških enot AO vojske v času prve svetovne vojne, posebnostih gorskega in minskega bojevanja. Gorsko bojevanje je v času prve svetovne vojne značilno prav za bojišče, ki v dolžini 90 km poteka v slovenskem etničnem prostoru. Opis gorskega načina bojevanja osvetljuje bojevanje na raziskani lokaciji Kal, ki ga predstavljamo v nadaljevanju. Za boljšo predstavbo dogajanja na obravnavanem bojišču podajamo tudi natančen oris terena.

V nadaljevanju najprej opisujemo priprave 1. korpusa na napad italijanske obrambne črte. Del 1. korpusa je bila 55. pehotna divizija in njej podrejene enote, ki so se borile na Kalu in v njegovi okolici ter ji bomo v nadaljevanju posvetili podrobnejšo obravnavo. Drugi del naloge obsega potek priprav omenjene divizije, izvedbo miniranja in napadov na cilje, ki so bili s strani poveljstva določeni tem enotam. Poleg samega opisa dogajanja smo kot zanimivost predstavili življenje in vlogo uspešnega vojaka slovenskega rodu Albina Mlakarja, ki je bil pomemben tudi za potek opisanih dogodkov.

V celotni nalogi poskušamo skozi opis dogodkov na izbrani lokaciji in v izbranem časovnem obdobju prikazati različne načine, s katerimi so vojaški poveljniki poskušali, glede na dane pogoje, optimalno izvesti napade in doseči zastavljene cilje predvsem v gorskih predelih.

2 SOŠKA FRONTA

2.1 SOŠKA FRONTA IN NJEN POTEK

Izraz soška fronta danes pomeni celoten potek jugozahodne fronte na slovenskem in južneje na italijanskem ozemlju. V času prve svetovne vojne je bilo to poimenovanje bolj vezano na območje, kjer se je borila 5. 'soška' armada Svetozarja Boroevića, torej prostor, ki je obsegal območje od Krna do Jadrana. Severni del Krnskega pogorja, kjer so se odvijali dogodki, ki bodo obravnavani v nalogi, pa je že spadal pod armadno skupino Rohr, kasnejšo 10. armado.

Če ostanemo pri prostorski opredelitvi, lahko navedemo grob potek frontne črte po ozemlju današnje Slovenije in Italije. Na severu se le ta začne na Rombonu (2208 m) nad Bovcem, se spusti po pobočju v Bovško kotlino, se nato dvigne na grič Ravelnik (519 m), nadaljuje čez reko Sočo na hrib Humčič (810 m), Javoršček (1557 m), Kal (1698 m), Vršič (1897 m), Vrata (1938 m), Skutnik (2074 m), Grivo in Batognico (2164 m). Pred 16. 6. 1915 poteka frontna črta čez Krn (2244 m) in celotno pogorje v avstrijskih rokah, čez planino Sleme, Mrzli Vrh (1359 m), Vodil (Vodel) (1053 m), v dolino se spusti pri vasi Dolje in se nadaljuje čez Sočo mimo cerkve Sv. Danijela na Mengore (Sv. Marija) (453 m) do Mrzlega (590 m) in Selskega vrha (588 m) (nekdanje ime za celotno vzpetino Sv. Lucija), nato nad Mostom na Soči, pri Selah pri Volčah ponovno prekorači Sočo. Območje od Sel do Škabrijela (646 m) je za razliko od majhnih sprememb na severu doživelo več sprememb frontne črte. Do 11. soške ofenzive 18. 8. 1917 je frontno črto na celotnem območju razen pri Plavah predstavljala Soča, tekom te ofenzive pa je italijanskim silam uspelo potisniti nasprotnika globoko v notranjost Banjške planote. Za južni predel fronte velja enako, pred 6. soško bitko 6. 8. 1916 je fronta potekala po desnem bregu Soče (Goriško mostišče), preko Sabotina (609 m), Oslavja (Oslavia) in Podgore, potem pa je še zadnjič prekoračila Sočo in se nadaljevala na Debelo grižo (275 m) (Monte San Michele), od tam pa ob robu Doberdobskega Krasa mimo Martinščine (San Martino del Carso) do Griže (118 m) (Monte Sei Busi). Nadaljevala se je nad Tržičem čez Kosič (Monte Cosici) (113 m) in Debeli vrh (Monte Debeli) (140 m), prav do morja pa prišla malo pred Devinom (Duino), pri Štivanu (San Giovanni di Duino). Zaradi poteka dogodkov, predvsem med 6. soško bitko, se je potek fronte premaknil proti vzhodu. Ne bomo se podrobneje spuščali v opis poteka fronte po vsaki soški bitki, podal bom le opis spremenjene skrajne črte, ki so jo italijanske enote dosegle do 24. 10. 1917. Na severnem delu fronta črta ni prečkala Soče, temveč je ostala na levem bregu, kjer je od Škabrijela šla navzdol proti Rožni dolini, vzhodno od Gorice, mimo Vrtojbe in prečkala Vipavo pred Biljami. Za Merljaki se je

ponovno dvignila na kraško planoto ter tekla preko Velikega vrha in mimo Kostanjevice na Krasu. Na jugu je črta, preden so jo Avstro-Ogrske enote ponovno zavzele, tekla pred Grmado (Monte Ermada) in se končala pri Štivanu (San Giovanni di Duino). (Galić in Marušič 2005; Galić in Pirih 2007; Glaise von Horstenau 1932; Klavora 2000, 2005, 2007; Nećak in Repe 2005; Svoljšak 2002)

2.2 SOŠKE OFENZIVE

Z izrazom soška ofenziva označujemo dogodke, ki so se odvijali na območju Goriškega mostišča in na Krasu. Na kratko bomo navedli pomembnejše dogodke, ki bodo pripomogli k lažjemu razumevanju kasneje obravnavanih dogodkov. Tako kot je bila avstro-ogrška obramba soške fronte razdeljena med dve armadi, se je tudi dogajanje na fronti odvijalo z različno intenziteto. Spopadi, ki jih delimo na 12. soških ofenziv, niso potekali na celotni frontni črti sočasno. Z izjemo 12. soške ofenzive so imele ostale težišče na jugu bojišča med Plavami in Tržaškim zalivom, in sicer zaradi načrta italijanskega generalštaba, da prodrejo v notranjost avstro-ogrške monarhije preko Vipavske doline in Krasa, kjer je premikanje najhitrejše in najbolj enostavno (Nećak in Repe 2005, Svoljšak 2002).

Na italijanski strani sta v Posočju, prav tako kot na avstro-ogrski, bili dve armadi, 2. na severu in 3. na jugu, poleg njiju pa še karnijska skupina skrajno na severnem delu. Vsaka od njih je imela poleg najširšega skupnega cilja, to je preboja in premika fronte v notranjost Avstro-Ogrske, še različne lokalne cilje. Bolj kratkoročni cilji so bili npr. za 3. armado zavzetje Debele Griže in s tem ogrožitev Gorice in Goriškega mostišča (avstro-ogrška frontna črta je potekala na desnem bregu Soče pri Gorici), ali na primer za 2. armado zavzetje Sabotina in kasneje Škabrijela. Tako so potekali nekateri pomembni vojaški dogodki v zgornjem Posočju popolnoma izven časovnega okvira posameznih ofenziv. Tako so na primer Italijani 16. 6 1915 še pred začetkom 1. soške bitke zasedli Krn, podoben primer pa je zavzetje Čukle 23. 8. 1915, torej med koncem 2. (3. 8.) in začetkom 3. soške ofenzive (18. 10.).

Poleg posameznih napadov so bila na bojišču tudi občasna obdobja neprestanega bojevanja, kot je to bilo na Tolminskem mostišču (avstro-ogrski položaji na desnem bregu so obsegali območje od Volč do Sel) poleti in jeseni 1915. Obdobjem intenzivnega dogajanja so sledila tudi mirna obdobja, ki so bila posledica zunanjih vzrokov. Tak je primer avstro-ogrške ofenzive na Južnem Tirolskem pozno spomladi in poleti 1916, kamor sta obe nasprotni strani poslali

svoje enote in tako je na soškem bojišču ostalo le minimalno število enot, ki so le vzdrževale fronto (Galić in Marušič 2005; Galić in Pirih 2007; Glaise von Horstenu 1932; Klavora 2000, 2005, 2014).

Po vojni napovedi 23. 5. 1915 in pred začetkom 1. soške ofenzive 26. 6. 1915 je po celotni liniji potekalo vzpostavljanje fronte, hkrati pa prvi posamezni boji med maloštevilnimi avstro-ogrskimi vojaki (ki so že bili na bodočem bojišču) in med počasi napredujočimi in neodločnimi italijanskimi enotami. V prvi fazi so potekali le spopadi med pehotama na še neurejenih obrambnih položajih, kjer tudi še ni bilo urejenih oskrbovalnih poti in celotne vojaške organizacije. Branilci so si čas poskušali pridobiti z upočasnjevanjem nasprotnika, tako so na primer poplavili ravnico pri Ronkih in uničili mostove. Sočasno je potekalo tudi umikanje civilnega prebivalstva z bodočega bojišča. V primerjavi s kasnejšimi pridobitvami so Italijani zavzeli pomembne položaje v severnem Posočju, kot že prej omenjeno na primer Krn in greben od Krna do Kala.

Prva (23. 6. – 7. 7.) in **druga (17. 7. – 3. 8.)** soška ofenziva sta imeli zelo podobne cilje in tudi rezultat. Kot je bilo že prej omenjeno se bitke nanašajo večinoma na kraško in goriško bojišče. Po prvotnih neuspehih pri zavzetju Goriškega mostišča, Debele Griže in položajev bolj južno na Krasu je italijansko poveljstvo zbralo večje število enot in tudi topništvo, ki naj bi z uspešno topniško pripravo zmečalo obrambo branilcev, katerih položaje bi po kratkem premoru napadla in zavzela pehota. Želenega rezultata pa nista prinesli ne prva ne druga bitka, ki pa sta bili predvsem za branilce zelo dragi. Branilci so v drugi bitki izgubili približno 46.000 mož, kar je pripisati še ne urejenim in pred topništvom nezaščitenim položajem, pomanjkanju vsega, predvsem vode, še ne izdelani bojni doktrini in ukazih poveljstva 5. armade, da se za vsako ceno ostane na položajih tako med pehotnimi, kot tudi med topniškimi napadi. Bitki tudi italijanski strani nista prinesli zelenih rezultatov, zato so se odločili za daljši premor, ki so ga izrabili za pripravo in reorganizacijo ter za prihod okrepitev. Avstro-ogrška stran je ta čas prav tako izkoristila predvsem za izgradnjo primernih položajev in infrastrukture na Krasu in za prihod novih enot z drugih bojišč. Tako je tudi na Kras prišel 3. korpus, v katerem je bila večina enot, v katerih so služili Slovenci.

Tretja (18. 10. – 5. 11.) in **četrt (9. 11. – 14. 12)** ofenziva se, tako kot prva in druga, lahko povežeta v sklop. Obe bitki, še bolj pa četrta predstavljata najuspešnejšo avstro-ogrsko obrambo. Branilci so imeli dovolj veliko število enot, ki so imele ustrezne položaje in oskrbo, enote pa so tudi šteje med najboljše, kar jih je premogla avstro-ogrška monarhija. Italijanski

cilji so ostali nespremenjeni, osvojitve Debele Griže in s tem Doberdobskega krasa, Goriškega mostišča in Gorice. Povečali pa so intenzivnost napadov in količino topniške podpore in poskusili tudi manj ortodoksne pehotne napade, kot so bili oklepi farina. Kljub vsem poskusom so propadli vsi napadi, tako na jugu nad Tržičem, kot tudi na Debeli Griži in Goriškem mostišču. 3. korpus je ostal na soškem bojišču do februarja 1916, ko je bil skupaj z številnimi drugimi enotami prestavljen na Tirolsko. Z odhodom številnih enot s Soškega se je 5. armada ponovno soočala z podhranjenostjo glede enot.

Peta soška ofenziva (11. – 16. 3. 1916) je relativno kratka. Antantne zaveznice Italije so zahtevale, da le ta napade Avstro-Ogrsko in s tem pritisne na centralne sile z namenom, da pritisk razbremeni francosko vojsko pri Verdunu. Kljub italijanski premoči, ki se je zaradi odhoda avstro-ogrskih enot povečala, je bila ofenziva neuspešna. Kmalu je bila prekinjena in je zato zahtevala tudi temu primerno manj žrtev na obeh straneh. Med peto in šesto bitko je velik časovni razmak, na celotnem soškem bojišču je manj vojne aktivnosti. Obe vojski sta bili namreč v vmesnem obdobju aktivni na Južno Tirolskem, kjer je Avstro-Ogrska 15. 5. 1916 začela ofenzivo, s katero naj bi prebila nasprotnikovo črto v smeri Padova – Benetke. Zaradi uspešne ofenzive generala Alekseja Aleksejeviča Brusilova na vzhodni fronti pa je le ta bila prekinjena, saj so avstro-ogrške armade na vzhodu nujno potrebovale okrepitve in ofenziva proti Italiji se je morala končati. To je pomenilo razbremenitev večjega števila italijanskih enot, ki so bile z Južne Tirolske prepeljane na soško bojišče.

Šesta soška bitka (6. 8. – 15. 8. 1916) predstavlja prvi omembe vreden italijanski uspeh po začetnih spopadih spomladi 1915. V enotah podhranjena avstro-ogrška 5. armada ni uspela odbiti zdaj mnogo boljše opremljene in tudi v taktiki napredne italijanske vojske. Z napadom na jugu kraške planote so avstro-ogrške rezerve povlekli na jug, stran od Goriškega mostišča, resničnega cilja napada. 8. avgusta je bil ukazani umik z Goriškega mostišča, dva dni kasneje pa so se branilci morali odpovedati tudi nadaljnjim poskusom ponovnega zavzetja Debele Griže. Italijanska stran pa tega preboja in nasprotnikovega umika ni znala izkoristiti in je avstro-ogrski vojski dala čas za ponovno vzpostavitev obrambe in organizacijo. Nadaljnji italijanski napadi po 11. avgustu niso bili več uspešni.

Ponovni sklop ofenziv so tri jesenske: **sedma (14. – 18. 9.), osma (9. – 12. 10.)** in **deveta (31. 10. – 4. 11. 1916)** soška bitka. Vse so imele cilj nadaljnji prodor na Krasu in v Vipavski dolini. Tekom vsake od teh bitk so Italijani pridobili nekaj ozemlja, vendar pa do odločilnega dogodka ni prišlo. Na avstro-ogrski strani je prišlo do sprememb v bojni taktiki. Tekom topniške

priprave so bili le izvidniki v sprednjih položajih, večina pa je čakala skrita v bolj odmaknjenih položajih, ko pa se je končalo obstreljevanje, so enote zapolnile obrambno črto. Tako so zmanjšali število žrtev, ki jih je povzročilo topništvo. Spremenjena je bila tudi obrambna taktika. Način obrambe je bil bolj podoben tistemu, ki ga poznamo na vzhodni ali pa zahodni fronti. Že vnaprej so imeli zgrajenih več obrambnih linij. Tako niso več branili določenih položajev za vsako ceno in pošiljali enot v protinapade, da bi jih ponovno zavzeli, temveč so se umaknili na druge položaje ter sovražnikovo napredovanje ustavili z zapornim ognjem (topništvo ne strelja na določene položaje, ampak v nek pas, s čimer so preprečili napredovanje in prisilili nasprotnika v kritje). Deveta ofenziva je bila najuspešnejša izmed treh in je povzročila skorajšnji polom branilcev pri Fajtjem Hribu in Hudem Logu. V obdobju med koncem devete in začetkom desete bitke so kljub vsemu potekali boji, niso pa dosegli razsežnosti prihajajoče bitke.

Deseta ofenziva (12. 5. – 5. 6. 1917) je bila usmerjena na južni del kraškega bojišča v smeri Trsta proti pomembni vzpetini Grmada. Tu so potekali hudi boji, v katerih je sodeloval tudi mariborski 47. pešpolk. Dogajanje pa ni bilo omejeno le na Kras, temveč so Italijani uspešno zavzeli tudi območje na levem bregu Soče med Sveto Goro in Desklami. Deseta soška bitka je zahtevala tudi več žrtev kot prejšnje.

Enajsta soška bitka (17. 8. – 12. 9.1917) je po intenzivnosti preseгла prejšnjo. Težišče dogajanja je bilo na Banjški planoti, pri čemer je bila najpomembnejša točka Škabrijel. Tu so potekali tudi najhujši boji. Tudi na Krasu so potekali boji, ki pa niso bili tako intenzivni kot tisti na Banjšicah. Izgube so bile primerljive tistim iz 10. bitke, vendar so povzročale večje težave avstro-ogrski strani, ki je bila ves čas mnogo manj številčna. Le s težavo so vzdrževali frontno črto, ki je bila zdaj zaradi dodatnih napadov podaljšana. Odprl se je nov predel na Banjšicah, ki je zahteval tudi dovolj veliko število enot za obrambo. To je avstro-ogrsko branilce postavilo v položaj, ko so bili prisiljeni poiskati izhod iz nastale situacije. **12. soška ofenziva** je bila odgovor na to (Galić in Marušič 2005; Galić in Pirih 2007; Glaise von Horstenau 1932; Klavora 2000, 2005, 2007, 2014).

2.3 MINSKO BOJEVANJE IN BOJI POD POVRŠJEM

Zaradi razumevanja dogodkov je pomembna natančna določitev in opredelitev pomena izrazov, ki so v nalogi uporabljeni. To je še posebno pomembno na tem mestu, saj je v nalogi

precej govora o dveh podobnih pojmi. To sta **minsko bojevanje** in **boji pod površjem**. Minsko bojevanje pomeni, da ena od vojskujočih se strani poskuša premagati sovražnikove položaje tako, da izvrtajo ali izkopljejo rove pod položaje nasprotne strani. Konce takega rova, ali več rogov, napolnijo z razstrelivom in ga sprožijo, pri čemer uničijo položaje branilcev in večinoma tudi branilce same ter tako ponudijo lastni pehoti možnost za zasedbo prej sovražnikovih položajev. Proti tej taktiki, ki je od napadalcev sicer zahtevala veliko časa in truda, ni bilo učinkovitih načinov obrambe, ki ne bi tudi branilcev prisilili v tako bojevanje. Zato so tudi branilci, kakor hitro, in če sploh so zaznali nasprotnikovo kopanje, začeli s kopanjem v nasprotni smeri, preden je bilo prepozno. Zato je bil cilj branilcev, da uspejo priti s svojim rovom globlje, kot je nasprotnikov rov, kamor bodo lahko nastavili manjšo količino razstreliva, ga aktivirali in tako preprečili napredovanje nasprotniku. S tem ko so se s svojimi rovi približevali drug drugemu, je vedno obstajala nevarnost, da bo nasprotna stran prej nastavila eksploziv in zasula drugo, ali pa bodo pre zgodaj aktivirali svoj eksploziv, ki posledično ne bo dovolj poškodoval nasprotnika, da bi mu to povzročilo resno škodo. Obstajala je tudi možnost, da bodo pri kopanju in vrtanju naleteli eden na drugega, kar bi privedlo do **bojev pod površjem**. To je borba, kot bi sicer potekala v običajnih razmerah, na primer ob napadu na nasprotnikove jarke. Poleg širokega nabora hladnega orožja, ki je bilo namenjeno bojem mož na moža, so uporabljali pištole, revolverje in tudi kratke puške. Potrebno je omeniti, da so bili takšni dogodki precej redki, ker je bilo že samo minsko bojevanje omejeno le na mesta, kjer sta bili frontni črti zelo blizu skupaj in je bilo zavzetje nasprotnikovega položaja velikega pomena za celotno območje, ali pa za branilca obramba le tega. Prav zaradi omenjenih značilnosti so bili takšni dogodki zelo redki in zato toliko bolj znani oz. odmevni. Na soškem bojišču je bilo nekaj primerov miniranja, vendar pa je do bojev pod površjem dokazano prišlo le na Batognici, kjer so boji dosegli takšno intenzivnost, da je avstro-ogrsko stran v rove prinesla celo strojnico (Galić in Marušič 2005; Galić in Pirih 2007; Klavora 2000, 2005, 2007).

2.4 GORSKO BOJEVANJE

Skozi celotno nalogo govorimo o **gorskem bojevanju**, prav zaradi tega pa je tudi pomembno razumeti, kakšne izzive le to prinaša in kaj je pri njem pravzaprav drugače, kot pri bojih v nižini. Stereotip o bojevanju med prvo svetovno vojno predstavljajo razvejane mreže strelskih jarkov razporejenih v več obrambnih linij, ki jih povezujejo povezovalni jarki in med katerimi ležijo široki pasovi bodeče žice, celotna pokrajina pa je razrita zaradi delovanja topništva. Ena,

ali pa kar obe nasprotujoči si strani v brezupne napade pošiljata neskončne skupine vojakov, ki iz svojih jarkov splezajo na nikogaršnjo zemljo, nato pa so izpostavljeni nasprotnikovim strojnicam in topništvu, ki jih zdesetkata. Nevarnost na vojake ne preži le ko so v boju, tudi vsakodnevno življenje v jarku, kjer so blato, vlaga in zajedavci, terja svoj davek. Taka podoba bojišča, načina bojevanja in življenjskih razmer sicer večinoma drži za dobršni del zahodne in manjši del vzhodne fronte, z ostalimi bojišči pa takšen opis, razen glede prisotnosti nevarnosti, nima veliko skupnega.

Na značilnosti in potek dogodkov na posamezni lokaciji oz. bojišču so vplivale tamkajšnje specifične razmere. Te so bile odvisne od reliefa, od podnebja in od ciljev, ki so jih poveljniki na določenem bojišču ob določenem času želeli doseči. Prav zaradi tega je termin gorsko bojevanje težko natančno opredeliti, ima pa gotovo ogromno splošnih značilnosti, ne glede na to, katero lokacijo izberemo. Če začnemo s samo podobo bojišča, je v primeru, ko gre za gorsko bojevanje, precej samoumevna; nasprotni strani sta želeli zasesti čim višje, bolj razgledne položaje, ki so ponujali boljši položaj za obrambo in pregled nad nasprotnikom, zato nobeni strani ni bilo v interesu zasesti položajev na bregu, ali celo v dolini pod nasprotnikom. Če je bil položaj pomemben, so položaje raje postavili blizu drug drugega, na istem grebenu ali vrhu, ali pa so se umaknili na drugo lahko branljivo lokacijo. Zaradi manj prostora in kamnitega terena, so bili položaji mnogo manj razvejani, saj po eni strani ni bilo prostora, po drugi strani pa je bila izgradnja le teh mnogo težja.

Iz istih razlogov so bile tudi vse ostale zgradbe prilagojene razmeram. Barake so bile postavljene na strmih pobočjih ali v stenah, kaverne so izvrtali in izkopali v skalo, kjer so lahko nastali celotni sistemi kavern, ki so povezovale položaje med seboj in dajale varno zavetje pred topniškimi granatami.

Do položajev pa je bilo potrebno narediti tudi dostopne poti, ki so bile običajno ozke steze, poti, imenovane mulatjere, po katerih so z živalmi in na lastnih hrbtih nosili potrebščine enotam na bojni linji. So pa za oskrbo uporabljali tudi tehnološko zahtevnejše rešitve. Zgrajenih je bilo veliko število tovornih žičnic, saj so kljub precej zapleteni izgradnji omogočale hiter in zanesljiv transport.

Tudi način bojevanja je bil seveda drugačen kot v ravninskih predelih. Glavna razlika, ki vpliva tudi na druge značilnosti bojev v gorah, je število vojakov, ki so tam lahko delovali, saj zaradi reliefa preprosto ni bilo prostora za številčno večje enote. Zaradi manjšega števila mož in zaradi razmer, v katerih so se bili prisiljeni bojevati, je prišlo do specializacije posameznih enot za

takšen tip bojevanja. Pri tem ne gre nujno za resnične spremembe v organizaciji, kot npr. specializirane visokogorske stotnije, ampak za to, da so se številne enote večino časa borile na istem območju, na katerega se je navadilo tako moštvo kot tudi oficirski zbor. Tako se je večina enot, ki je imela svoje naborno območje na gorskih predelih avstro-ogrske monarhije, vse od vstopa Italije v vojno ves čas borila na jugozahodni fronti. Izkazalo se je namreč, da se enote, katerih moštvo je navajeno na razmere v gorah, tam bolj uspešno borijo. To najbolj velja za enote 10. armade, ki je branila Julijske in Karnijske Alpe, le te se zaradi manj dogajanja (brez velikih ofenziv) skoraj niso premikale. Tak primer so enote 26. gorske in 38. pehotne brigade, katerih pot bo opisana kasneje.

Zgoraj omenjeno bolj statično oziroma omejeno dogajanje pa je tudi sicer značilnost gorskega bojevanja. Na splošno je bilo tako, da višji in zahtevnejši kot je bil teren in razmere, tem manj intenzivno je bilo dogajanje. To je rezultat manjšega števila enot razpoložljivih za boj, hkrati pa tudi razlog za to, da vojaški poveljniki v takšnih predelih niso videli možnosti za napredovanje in za doseg ciljev. Posledično je bilo bojevanje omejeno bolj na posamične napade, katerih namen je bil zajemanje nasprotnikov za pridobivanje informacij in povzročanje izgub. Ne tako zelo redki so primeri začasnih premirij med nasprotnima stranema z namenom reševanja žrtev plazov in izmenjave ter pokopa žrtev. Ko gre za bojevanje v visokogorju, so razmere še posebej specifične in stereotipna predstava blatnih jarkov v tem primeru sploh ne drži. Kot je že bilo omenjeno, je ob dolgotrajnih prekinitvah boja s sovražnikom le tega nadomestila narava, saj so vojaki več mesecev preživeli v več metrov globokem snegu. To je prineslo nov izziv organiziranja zimskih položajev, ki jih je bilo treba vedno znova postaviti, in oteženo oskrbo, poleg seveda naravnih nevarnosti, kot so nizke temperature in plazovi (Klavora 2000, 2005, 2007; Nećak in Repe 2005; Svolfšak 2002).

2.5 STRUKTURA AVSTRO-OGRSKE VOJSKE

Posebnosti cesarske vojske izvirajo iz dualističnih značilnosti monarhije, katere interese je le ta branila. Leta 1867 je prišlo do reforme dotedanega Avstrijskega cesarstva v novo dualistično državo Avstro-Ogrsko. Kljub porazu ogrskih nacionalistov v revoluciji v letih 1848/49 njihove težnje po večji samostojnosti in samoupravi nikoli niso zamrle. Pravzaprav so se te zahteve v letih po avstrijskem porazu v vojni proti Sardiniji in Piemontu ter Franciji leta 1859 in nato 1866 proti Prusiji še povečale in so kot rezultat prinesle najprej oktobrsko diplomo v letu 1860

in poravnavo z Ogrsko leta 1867. Ogrski je to vrnilo status, ki ga je uživala pred letom 1848 in ji dalo vrsto novih pravic ter zmanjšalo vpliv, ki ga je imela oblast na Dunaju nad Ogrsko. Državi sta bili praktično ločeni, med ozemljema je bila carina, vsaka je imela lasten parlament in ministrstva, kot jih poznamo danes. Skupno pa je ostalo naslednje, razdeljeno pod lastna ministrstva: cesarska in kraljeva hiša in zunanja politika, vojno ministrstvo in ministrstvo državnih financ, ki je bilo odgovorno za sredstva za skupno vojsko ter mornarico in zunanjo politiko. Odločanje o delovanju vojske in o njeni opremljenosti je bilo res skupno za obe polovici cesarstva, vendar je tako imenovana poravnava z Ogrsko vključevala tudi ogrsko lastno vojsko in vojsko, ki je bila tej enakovredna v avstrijski polovici.

Tako je imela Avstro-Ogrska tri 'vrste' kopenske vojske; skupno vojsko – k.u.k. Heer, avstrijsko cesarsko-kraljevo domobranstvo – k.k. Landwehr in kraljevo madžarsko domobranstvo oz. madžarski honved - k.u. Honved. To je morda mesto, kjer lahko pojasnimo kratice in pojme, ki se pogosto pojavljajo v povezavi z vojsko in delitvijo ustanov v posamični polovici Avstro-Ogrske:

k.u.k. - kaiserlich und königlich; cesarsko in kraljevo označuje skupne organizacije in ustanove obeh polovic monarhije. Pomeni cesarja Avstrije in kralja Ogrske, pri tem pa gre seveda za isto osebo, do 22. 11. 1916 Franca Jožefa I., od takrat do 31. 10. 1918 pa Karla I.

k. k. – kaiserlich-königlich; cesarsko-kraljevo označuje kljub precejšnji podobnosti s prejšnjo kratico le Cislajtanijo, le 'Avstrijsko' polovico.

K. u. / m. kir. – königlich ungarisch / magyar királyi; pomeni kraljevo madžarsko, označuje le 'Ogrsko' polovico.

Skupna A-O vojska je pred spremembami tekom vojne vključevala 102 pehotna polka, le ti so črpali svoje rekrute iz izbranih območij, ki so pripadala tako Cislajtaniji kot Translajtaniji. Polk je bil teritorialno vezan na naborni okraj, od koder so prihajali vojaki, ki so ga sestavljali. Posledično so imeli vsi polki etnične značilnosti. Temu so tudi prilagodili zbor nižjih oficirjev, ki je moral znati prevladujoče jezike v moštvu, s katerim so delali. Poleg teh 'osnovnih' pehotnih polkov je skupna vojska vključevala še vse ostale veje, tirolske cesarske lovce, lovce (feldjäger), konjenico, topništvo in različne tehnične in podporne enote (Ortner in sod, 2013).

Cesarsko-kraljevo domobranstvo ali landwehr je obsegalo 35 pehotnih polkov, 2 gorska pehotna polka, 3 polke tirolskih deželnih strelcev, ostalo pa je predstavljala konjenica in topništvo. Ob nastanku je landwehr predstavljal nekakšno rezervo sestavljeno iz mož, ki so že odslužili obvezen rok služenja pri skupni vojski. Tekom prve svetovne vojne so ti polki postali enakovredni, če ne celo boljši kot ostali. Za gorske enote domobranstva je bila značilna večja usposobljenost za borbo v visokogorju in so bile znotraj avstro-ogrške vojske edine enote usposobljene za takšno bojevanje. Tekom vojne so za tako bojevanje izurili vse več enot, saj je vojna proti Italiji zaradi značilnosti poteka frontne linije to zahtevala. Torej za visokogorsko bojevanje ni bilo izurjenih zgolj 5 polkov enot Landwehra.

Madžarski kraljevi honved pa je bil ogrska različica Landwehra. Obsegal je 32 polkov pehote, 10 polkov konjenice, husarjev in 8 polkov topništva. Vse tri omenjene veje avstro-ogrskih obrambnih sil so imele posebne uniforme in njim lastne značilnosti, k naštetemu bi bilo možno dodati še mnogo drugih razlik.

Do sedaj opisane značilnosti še ne predstavijo natančne organizacijske strukture. Začeli bomo pri najobsežnejši celoti, ki je imela največjo avtoriteto pri odločanju, končali pa pri najnižji enoti vojske. Vrhovno poveljstvo AOK (AOK – Armeeeoberkomando), ki ga je cesar ustanovil 31. 7. 1914, je bilo mesto, kjer so se sprejemale odločitve na najvišjem nivoju in kjer se je oblikovala strategija vodenja vojne. Oberarmeekomandant (poveljnik AOK) je bil najdlje nadvojvoda Friderik, resnični idejni vodja delovanja cesarske vojske pa je bil načelnik generalštaba generalpolkovnik Conrad von Hötzendorf. V obdobju, ko so se zgodili v nadaljevanju opisani dogodki, sta ti dve funkciji zasedala cesar Karl I. in general pehote Arthur Arz von Straußenburg. Če sledimo po lestvici odločanja navzdol, v primeru 1. korpusa sledi poveljstvo jugozahodne armade generalpolkovnika nadvojvode Evgena. To poveljstvo je organiziralo vse potrebno za delovanje armad na fronti, za katero je bilo odgovorno. Temu poveljstvu so podrejene armade, kot so soška armada generalpolkovnika Svetozarja Boroeviča ali v našem primeru 14. armada Ottona von Belowa.

Pod armado spadajo navadno korpusi, lahko pa tudi drugače imenovane skupine, ki pa so jim bile podane funkcije in velikost korpusa. Če sledimo primeru, ki bo opisan v tej nalogi, je to 1. korpus generala pehote Alfreda Kraussa. V okviru 1. korpusa so delovale tri divizije, to so bile 55. pehotna, 22. strelska in 8. pehotna, imenovana Edelweiß. Divizija je najnižja stopnja enote, ki lahko deluje samostojno, saj vključuje tudi lastne podporne enote ter topništvo. Že pri naštetih divizijah se da videti, da imajo različna imena, kar pa označuje le, katere enote bi naj

sestavljale divizijo. Kot pa lahko vidimo na primeru 22. strelske divizije to ne drži, saj ta ne vključuje le strelskih polkov (landwehr), (glej seznam enot na str. 11). Glavnino 55. pehotne divizije, ki ji je poveljeval generalmajor Felix zu Schwarzenberg so sestavljali 26. gorska, 38. pehotna brigada in baterije topov, ki so pripadale različnim topniškim polkom. Poleg bojnih enot je bilo še precej drugih podpornih enot. Mednje sodijo saperske stotnije, ki so kopale in vrtale kaverne (in v tem primeru tudi jaške za miniranje), nosaške stotnije, gradbene stotnije, train (pratež), poljske bolnice in obvezovališča, poljske pekarnice.

Pehota je pri izpeljavi napadov imela najpomembnejšo vlogo, struktura njenih enot pa je tudi najbolj razpršena. Kot primer brigade bomo vzeli 26. gorsko brigado, ki jo je vodil polkovnik Egon von Zeidler. Vključevala je 6 bataljonov, 2 jurišni stotniji in visokogorsko stotnijo, kar pa je bilo seveda odvisno od konkretnih razmer na delu bojišča, kjer je delovala. To velja tudi za vse že prej omenjene oblike enot, pri čemer so sicer vse imele svoje predpisane velikosti oz. velikost posadke, vendar so bile te prilagojene razmeram v vojni. Enote, ki so delovale na prostranih območjih so tako imele večje število mož, tiste na bolj nevhvaležnem terenu pa ravno obratno.

Bataljoni običajno spadajo pod okrilje polka, vendar pa so v vojnem času bataljoni postali vse manj povezani s svojim matičnim polkom in so se lahko posamični bataljoni borili celo na različnih frontah (v primeru tržaškega 97. peš polka).

Polk so načeloma sestavljali štirje bataljoni, a kot smo že napisali, so se tekom vojne, v praksi, organizacijske oblike enot spremenile. Nastajali so dodatni marš bataljoni, ki so bili lahko tudi popolnoma samostojne enote, neodvisne od matičnega polka. Bataljon sestavljajo štiri stotnije, pri čemer vsaka šteje približno 250 mož. To velja za pehotno stotnijo, pri čemer pa so bile bataljonom tekom razvoja novih bojnih doktrin in taktik dodane stotnije ali kompanije, ki so bile izurjene v posebnih nalogah. Dober primer so jurišne stotnije, ki so bile posebej opremljene z najprimernejšo opremo za napad na jarke in so vključevale posebej izurjene vojake, ki so prej služili že v ostalih enotah. Večinsko so bile izurjene v uporabi ročnih bomb in boja mož na moža, dodatno pa so uporabljali tudi lahke strojnice, minometalce, plamenomete in ostala za tisti čas napredna orožja. Posebne enote, ki bodo omenjene tudi v nadaljevanju naloge in je v kontekstu razumevanja dobro poznati njihov namen, so visokogorske stotnije, ki pa so predstavljale najbolj usposobljene enote za gorsko bojevanje (Ortner in sod. 2005, 2006, 2013).

3 ORIS OBMOČJA BOJEVANJA

Kal je 1698 m visoka gora, ki leži na severu Krnskega pogorja, dobrih 6 km južno od Bovca. Nahaja se na grebenu Vršiča, pri čemer nima nikakršne povezave z istoimenskim prelazom. Tako se imenuje najvišji vrh tega dela pogorja, ki sicer nima zelo izstopajočih vrhov. Greben se razteza v smeri severozahod-jugovzhod. Na severu se začne pri reki Soči, se nadaljuje na Humčič (810 m) in Javoršček (1557 m), potem pa se razcepi na dva hrbta. Severni se konča z Lipnikom (1867 m), južni pa se nadaljuje proti Krnu preko Kala (1698 m), Vršiča (1897 m), Vrat in Krnčice (2142 m). Na severovzhodni strani Kala, med Lipnikom in grebenom Vršiča, poteka v smeri severozahoda dolina Dolič. Na tej strani je greben bolj strm in manj poraščen, na več mestih skalnat, pobočje se prevesi v prepadno steno. Dolič je poraščen z bukovim gozdom, višja pobočja pa skoraj izključno z macesnom, ki uspeva tudi tik pod samim vrhom na severni strani. Na južni strani vršiškega grebena se prav tako nahaja dolina, ki v resnici ni dolina z vodotokom, a glede na vzpetine na vsaki strani daje tak vtis. Prava dolina se začne od planine Predolina dalje, ko po njej teče potok Slatenik.

Zaprikraj in jugozahodna pobočja Kala so porasla z bukovim gozdom in zaraščenimi ter delno zaraščenimi pašniki do 100 m pod samim vrhom Kala. Pobočje je tu zelo strmo, vendar večinoma ni skalnato. Še bolj proti zahodu se razteza greben Polovnika, katerega najvišji Krasji vrh se nahaja na delu, bližjemu Kalu in je pomemben tudi v kontekstu te naloge. Na ožjem območju sta dve živi planini, to sta Zaprikraj in Predolina, na izteku Doliča pa so zapuščeni objekti še ene planine. Razen jarkov, kavern in nekaj ostankov stavb ter drugih objektov iz vojne, ni tu nikakršnih zgradb.

K opisu Kala je potrebno dodati še nekaj glede poimenovanja, ki je tudi razlog nesporazuma glede interpretacije samih dogodkov. Med vojno poimenovanje Kal ni bilo uporabljeno. Avstro-ogrška stran je ta vrh poimenovala Vršič, tako kot najvišji vrh na istoimenskem grebenu. Hkrati pa iz vojnega obdobja obstajajo tudi druga poimenovanja, ki preprosto bolj natančno in opisno poimenujejo točno lokacijo, to so Vršičspitz in Vršičgipfel, pri čemer gre za konico in za vrh. Seveda pa so tudi razlike v uporabi strešic nad šumniki, lahko so na s ali na c, ali pa na nobenem od njiju. Najzanimivejša verzija poimenovanja pa je Vršić, z mehkim č, kar je bilo uporabljeno na napisu na kapeli v Doliču. Italijani so svoj prednji položaj na grebenu Vršiča poimenovali Cocuzzolo Camperi (Galić in Pirih 2007).

4 PRIPRAVE 1. KORPUSA NA OFENZIVO

Že po koncu 10. soške bitke v juniju 1917 je vrhovno poveljstvo cesarsko-kraljeve vojske (AOK - Armeoberkomando) ugotovilo, da soška armada ne bo več zmogla zadržati ponavljajočih italijanskih napadov, ki so se stopnjevali po silovitosti. Možni rešitvi pred katerima so se znašli, sta bili dve. Lahko bi osnovali elastično obrambo, s čimer bi se ob sovražnikovem ponovnem napadu odmaknili s položajev, ki so jih zasedali in bi s tem ohranili sicer preobremenjeno frontno črto. S tem bi predali Trst nasprotniku in podaljšali fronto, kar pa za avstro-ogrsko stran, ki je bila mnogo manj številčna, ne bi pomenilo rešitve. Rešitev, ki je kot edina možna ostala, je bila v napadu, ki bi nasprotnika potisnil dovolj daleč ter s tem izboljšal položaj (Glaise von Horstenau 1932).

11. soška ofenziva je terjala maksimalen napor branilcev, odprla je bojišče na banjški planoti, pa tudi že tradicionalno nemirno kraško bojišče ni mirovalo. Na zahodu je potekala 3. bitka za Ypres (Passchendaele), na vzhodu pa je potekalo popuščanje ruske armade in njeni ter romunski porazi na romunski fronti, zato je pritisk na enote centralnih sil na vzhodni fronti popustil. Prav v ruskem popuščanju so tako nemški kot avstrijski poveljniki videli priložnost za sprostitev večje količine enot na vzhodu in njihovo selitev na zahodno, oziroma jugozahodno bojišče. Že 31. julija je AOK analizirala možne smeri napada proti Italiji. Možnost, ki so jo kmalu opustili, je bil napad iz južne Tirolske, enako kot leta 1916, ki pa bi zahteval večje število enot usposobljenih za gorsko bojevanje. Ocenili so, da bi potrebovali kar 12 divizij, ki pa jih niso imeli na razpolago. Položaj v Posočju je bil drugačen, tu je bilo že prisotnih veliko enot (20 divizij) in močno topništvo. Vendar pa čas za organizacijo napada zaradi težkega položaja, v katerem so se znašli branilci na Soči, ki so z veliko težavo odbijali ponavljajoče se italijanske napade v okviru 11. ofenzive, ni bil najbolj primeren. Nemško vodstvo je vendarle odobrilo svoje sodelovanje in 8. septembra 1917 so podpisali sporazum o vojaški pomoči. Širši koncept napada je bil zaupan avstro-ogrski strani, pri tem pa so pristali na nemško vodstvo novo nastale 14. armade, ki je naredilo bolj podroben načrt napada in poskrbelo za njegovo izvedbo. (Glaise von Horstenau 1932; Krauss 1938)

4.1 ALFRED KRAUSS

Na tem mestu se v potek dogodkov vključi v nadaljevanju najpomembnejši človek med 12. soško ofenzivo na Bovškem, poveljnik 1. korpusa, general pehote Alfred Krauss. Rojen je bil 26. 4. 1862 v Zadru v Dalmaciji. Po končani vojaški akademiji v Dunajskem Novem mestu (Wiener Neustadt) leta 1883 je bil najprej zaposlen kot poročnik pri pehoti, kasneje, leta 1894 pa je začel učiti taktiko na vojaški akademiji, ki jo je obiskoval tudi sam. Aktiven je bil tudi pri prenavljanju in modernizaciji vojske, dosegel je izboljšanje opreme pehote in vpeljavo mobilne kuhinje po ruskem vzoru. Svojo udeležbo v vojni je začel na srbskem bojišču, kjer je na dan vojne napovedi prevzel poveljevanje 29. pehotni diviziji, ki jo je tudi uspešno vodil. Konec decembra 1914 je postal načelnik generalštaba 5. armade nadvojvode Eugena pod katero so bile zbrane vse avstro-ogrske enote srbskega bojišča. Ko je italijanska vojna napoved povzročila premikanje enot za obrambo pred novim sovražnikom, je 27. 5. 1915 nadvojvoda Eugen postal poveljnik nove jugozahodne fronte, kamor ga je spremljal tudi Krauss kot načelnik generalštaba. Pri obrambi na Soči je tako imel precejšnjo vlogo, saj je poveljstvo usklajevalo delovanje celotne obrambe in izpolnjevalo potrebe armad po enotah in vsem potrebnem za uspešno obrambo. Zaradi omenjenega pa je prišlo do konfliktov z glavnim braniteljem, poveljnikom soške armade, kasnejšim feldmaršalom Svetozarjem Boroevičem.

Kraussova povezanost s 1. korpusom se začne marca 1917, ko prevzame poveljevanje in ga vodi v bojih v Karpatih in v ofenzivi v Galiciji in Bukovini. 1. 8. 1917 doseže svoj najvišji čin, to je general pehote. V drugi polovici septembra je prestavljen ponovno na italijansko bojišče, o čemer pa bomo podrobneje pisali spodaj. Po uspešnem preboju je kot zaslužni poveljujoči pridobil tudi temu primerno prepoznavnost. V času do 16. 5. 1918, ko je prevzel poveljstvo avstro-ogrske vzhodne armade v Ukrajini, se je podal v politiko. V Ukrajini se je ukvarjal z možnostjo izkoriščanja velikega potenciala proizvodnje živil, ki ga je dežela obetala. Na vzhodu je tudi dočakal konec vojne novembra 1918. leta. Po vojni se je ukvarjal z obravnavo in razpravo o dogodkih, ki so pripeljali do poraza dvojne monarhije in postal oster kritik takratne avstro-ogrske vojne strategije. Bil je tudi javno politično pripaden nemškemu nacionalizmu in je bil izdajatelj vsenemške nacionalsocialistične revije *Deutsche Erneuerung* (Nemška prenovitev - preporod). Po priključitvi Avstrije k nacistični Nemčiji leta 1938 je bil uradno politično aktiven in tudi prepoznan s strani nacionalsocialistične stranke, poleg tega, da je bil poslanec, ki je predstavljal Avstrijo v Rajhu, pa so mu bili tudi priznani vojaški dosežki

in čin generala. Začetka druge svetovne vojne ni dočakal umrl je 29. 6. 1938 v Bad Goisernu v Zgornji Avstriji. (Glaise von Horstenau 1932; Krauss 1938)

4.2 PRIHOD 1. KORPUSA NA SOŠKO BOJIŠČE

Prvi korpus je enota, ki je obstajala že pred vojno in sicer je obsegal pehotne polke z nabornimi okraji na vzhodnem delu Češke in na današnjem Poljskem. Spadal je pod okrilje 1. armade in se je do 24. 3. 1916 boril na vzhodni fronti. Takrat pa je bil prestavljen pod okrilje 3. armade in se je boril v ofenzivi na Južnem Tirolskem. Zaradi že prej omenjenega napada ruskega generala Brusilova je bil že konec julija, tako kot mnogo enot, ponovno prestavljen na vzhodno fronto, tokrat na jug, v današnjo Ukrajino v kraj Stanislau, danes Ivano-Frankovsk. Kasneje je bil prestavljen še bolj na jug v takratno Bukovino pod okriljem 7. armade, kjer pa je tudi ostal do 14. septembra 1917. Takrat se je le poveljstvo korpusa premaknilo iz bližine glavnega mesta Bukovine Černovcy v Kranjsko Goro, kjer je prevzelo poveljstvo nad novimi enotami, ki so prišle s tirolskega bojišča ali pa so že bile na Bovškem.

Alfred Krauss je prejel ukaz, naj zapustijo vzhodno bojišče in gredo proti Jesenicam. 17. septembra 1917 so se v Mariboru srečali s poveljnikom jugozahodne fronte nadvojvodo Eugenom in prejeli ukaz o načrtovanem napadu, ki se je glasil: »Skupne sile so se odločile za napad proti Italiji. 14. nemška armada pod poveljstvom generala Otta von Belowa, v moči 6 nemških in 2 avstro-ogrskih diviziji, bo na Tolminskem mostišču izvedla napad proti Italiji s ciljem, da se Italijane potisne do nižine pri Čedadu in, če bo možno, do Tilmenta. Podskupina bo 1. korpus, kateremu bodo dodeljene 3 divizije in ta bo pripravil napad pri Bovcu ter zavaroval desni bok armade. Korpus bo 14. armadi podrejen; opremo in materiale bo dobil pri 10. armadi v Beljaku, kjer se mora tudi poveljnik korpusa zglasiti.« (Krauss, 1938, str.19)

4.3 NAČRTOVANJE NALOG 1. KORPUSA V OKVIRU 12. OFENZIVE

20. septembra se je pri Kraussu v Kranjski gori zglasil oberstleutnant pionirskih enot, ki mu je predstavil minomete za streljanje granat polnjenih z bojnim plinom ter dejstvo, da je edina možnost za njihovo uporabo v Bovški kotlini, ker je Tolminsko mostišče neprimerno za tako obliko napada. Isti dan popoldne se je poveljnik 1. korpusa odpeljal v Kranj k poveljstvu 14.

armade, tam mu je načelnik generalštaba te armade, generalleutnant Krafft von Dellmensingen ponovno obrazložil načrt, ki ga je že slišal v Mariboru. Razlika glede na prejšnji načrt je bila ta, da 1. korpusa ni videl kot podskupine 14. armade, temveč kot ločeno krilno skupino, ki bo od vsega začetka nosila težo dogajanja na desnem krilu. Dellmensingen tudi ni bil zadovoljen z dvojnimi cilji ofenzive, temveč je zagovarjal prepričanje, da si je treba postaviti en cilj in da je treba potisniti nasprotnika vsaj do Adiže, pri čemer ga je Krauss podpiral. Na istem srečanju so razpravljali tudi o nadaljevanju ofenzive po tem, ko prodrejo v nižino, in sicer ali naj krenejo proti severu in se zapletejo v gorsko bojevanje ali pa gredo proti jugu in poskušajo večjo sovražnikovo silo stisniti ob morje. Krauss je imel veliko zaupanje v vodstvo armade in ga je ocenil kot najboljšega, ki ga je med vojno poznal.

Od 26. do 28. septembra 1917 je potekalo načrtovanje topniške podpore za napad pri Bovcu. Za načrt so bili odgovorni divizijski poveljniki artilerije in korpusni artilerijski oficir polkovnik Artur von Reutter. 26. septembra je poveljnik korpusa prejel ukaz poveljstva jugozahodne fronte, naj sestavi in prikladi načrt za topništvo. Načrt je bil poslan že naslednji dan, 27. septembra, še dan za tem pa si je poveljnik 14. armade von Below skupaj s Kraussom ogledal Bovško kotlino, pri čemer je izražal dvom v osvojitve Stola prvi dan napada. Kljub temu pa je dal 1. korpusu proste roke za pripravo napada. Glede izvedbe napada so morali sprejeti eno od dveh možnosti izvedbe napada. Ena je bila napad po dolini v smeri Žage, pri čemer je bilo tveganje, da pride pehota pod težak topniški ogenj, druga pa, da se težo napada prenese na gorski predel Rombona, kjer se je kasneje borila divizija Edelweis. Gorsko bojevanje je imelo veliko slabost, in sicer, da je onemogočalo hitro premikanje in zgostitev enot, kar bi dalo čas nasprotniku, da organizira in okrepi obrambo. Poveljstvo 1. korpusa se je odločilo za napad po dolini, pri čemer je izvedbo zaupalo 22. strelski diviziji generalmajorja Rudolfa Müllerja, ki je bila prej del 3. korpusa na južnem Tirolskem.

30. septembra sta se srečali poveljstva 22. divizije in 1. korpusa v Beljaku, kjer se je nahajalo poveljstvo 22. strelske divizije. Krauss je razložil načrt za napad, s čimer se Müller sprva ni strinjal, 1. oktobra pa je sporočil, da pristaja na načrt in da bo izvedel napad. Prav tako 30. septembra je v Kranjsko goro k poveljstvu 1. korpusa prišel generalmajor Alfred von Waldstätten iz vrhovnega poveljstva iz Badna, z namenom dogovarjanja glede razpoložljivega topništva za 1. korpus. Korpusu, kot podskupini so pripisali 194 topov, pri čemer jih je poveljnik korpusa Krauss zahteval 500. Vrhovno poveljstvo ni imelo možnosti dodeliti več topništva, sosednje enote pa se tudi niso bile pripravljene odpovedati predvideni topniški

podpori. Kot dodatek k pomanjkljivemu topništvu pa so prejeli 32 kosov 17 cm in 16 kosov 24 cm minometov, ki so pri preboju pri Bovcu odigrali ključno vlogo v neposredni podpori pehote.

5. oktobra so od poveljstva 14. armade prejeli ukaz za napad, ki se je nanašal na skupino Krauss (1. korpus) in sosednjo skupino Stein. Ukaz je predstavil situacijo, v kateri se je znašla avstro-ogrska armada ter zastavljene cilje in naloge, ki jih bo imela posamezna skupina. Cilj celotne 14. armade je bil doseči nižino na liniji Gemona (Humin)-Cividale (Čedad). Določeno je bilo, da bo teža napada na desnem krilu, se pravi da bo glavno vlogo odigral 1. korpus. Za uspeh napada je ključna uspešnost obeh delov 14. armade. Prvi cilj, ki ga je treba doseči, je cesta Bovec-Žaga-Kobarid-Tolmin. Od tam je cilj osvojiti linijo Kanin-Breški Jalovec-Mija-Matajur-Sveti Martin. Od tam pa dan in noč do zavzetja končnega cilja. 14. armada se bo po uspešnem napadu obrnila v smeri JZ proti liniji Humin-Čenta-Čedad. Tam bo pričakovati močan sovražnikov odpor, predvsem proti desnemu krilu armade, kot tudi pri Čedadu. Nadaljevanje bi bilo nemogoče, če bi se sovražnikove sile severno od Čedada pustilo nenapadene. Za to bi poskrbela skupina Krauss (1. korpus), ki bi istočasno napadla v smeri Žaga-Resiutta (Na Bili), s čimer bi krili desni bok 14. armade. Pridružilo bi se jim tudi levo krilo 10. armade. Naslednji skupni cilj je bil Fellatal (dolina Bele) od Tablje do Humina. V naslednjem odseku ukaza za napad so sledila navodila za posamezne skupine. Kot navodilo za vse gorske skupine je veljalo, da najprej zavzamejo višje ležeče predele. Navodilo za skupino Krauss (1. korpus) pa je predvidevalo glavni napad po dolini proti Žagi in korpus določalo kot skupino, ki bo napadla tudi Stol. Istočasno naj bi na višje ležečem terenu nad dolino potekal še napad od Rombona, preko Kanina do Skutnika. Močna leva skupina bi preko Vršiča (tudi Kala) napadla v smeri Drežniških Raven in nadaljevala proti Kobaridu. Opremljen je bil bojni prostor Krausovega korpusa: na desnem krilu so mejo med 1. korpusom in 10. armado potegnili po črti Predel, Rombon, Kanin, Solbica, Na Bili (Resiutta), dolina Bele do Humina. Na levem krilu pa so mejo določali: Krn, Ladra, Kobarid, Kred, Racchiuso. Na podlagi opisanega povelja s 5. oktobra in lastnih načrtov je 7. oktobra 1. korpus dal povelje za napad, ki je bolj podrobno opisovalo naloge posameznih skupin. Za prvi cilj napada je bila načrtovana linija Kanin-Breški Jalovec-Mija. (Glaise von Horstenau 1932; Krauss 1938; Galić in Pirih 2007).

4.4 NAČRTOVANE NALOGE POSAMEZNIH SKUPIN 1. KORPUSA

Severna skupina je obsegala 216 pehotno brigado polkovnika von Spießa (3 bataljone 59. polka in 1 bataljon 4. polka tirolskih cesarskih lovcev), njihov cilj je bil nasprotnika pregnati z območja Rombona in ga potisniti proti liniji Prevala-Plužna. V nadaljevanju bi na Prevali sodelovala pri napadu 59. gorske brigade (10. armada) na Nevejskem sedlu. Napadalna skupina v Bovški kotlini bo sestavljena iz 22. strelske divizije in izbranega bataljona divizije Edelweis, skupaj 5 bataljonov. 22. strelska divizija bi morala prebiti prvo, drugo in tretjo italijansko linijo, v enem napadu zavzeti Hum in Prvi Hum ter poslati en izbrani bataljon divizije Edelweis z gorskimi topništvi po hrbtu Stola (brez prtljage, štiri rezervne porcije, prehranjevanje iz italijanskih rezerv). Zavzetje hrpta Stola do Breškega Jalovca je bilo odločilnega pomena za preboj 1. korpusa. Naslednja naloga 22. strelske divizije je bila zavzetje večine prostora pri Breginju, Logjeh in Borjani, oddelki pa bi zasedli Brezje in Platišča ter na jugu Mijo.

Divizija Edelweis naj bi tesno sledila 22. strelski, jo podpirala s svežimi bataljoni, ko bo to potrebno, večina divizije pa bi se usmerila proti Učji in s prednjimi enotami na Skutnik, Nizki Vrh, proti prelazu Tanamea. 55. pehotna divizija bi morala prvi dan zasesti vrh Vršiča, planino Zaprikraj, Krasji vrh in planino Jama. Kakor hitro bi bil zavzet Zaprikraj, bi bili italijanski položaji ob Slatniku odsekani. Prav tako bo ob zavzetju planine Jama greben Polovnika možno »očistiti«
sovražnika. Po zavzetju prostora Vršič-Krasji vrh naj bi divizija potisnila proti Kobaridu in poslala močne oddelke proti Vršanji Glavi, Kredu, Miji in Matajurju, v primeru, če tega še ne bo zasedel 3. bavarski korpus skupine Stein. Nemška lovska brigada bo sledila diviziji Edelweis in čez Žago dosegla Kobarid. Če 55. pehotna divizija ne bi bila uspešna, pa bi zavzeli še Starijski vrh in Volnik nad Kobaridom ter proti severu, proti Magozdu napadli sovražnika v podporo 55. diviziji. Za 22. strelsko divizijo je bilo predvideno, da njena 43. brigada napada skupaj, v prostoru napada naj bodo trije polki en za drugim, po zavzetju prve linije pa naj bo en bataljon 4. polka namenjen za zavzetje položajev na desnem krilu, in dva bataljona za zavzetje položajev na Ravelniku in ob potoku Slatenik. Navodilo za izvedbo napada je pričakovalo, da vsak bataljon napada tako daleč, dokler mu to dopušča njegova moč, potem pa vstopi drugi in za njim tretji (Krauss 1938).

4.5 POMANJKLJIVA PRIPRAVLJENOST 1. KORPUSA NA DAN UKAZA ZA NAPAD

11. oktobra je prišel končni ukaz za napad, ki je, tako kot prejšnji 5. oktobra, opisal položaj celotne fronte in izvedbo napada za posamezne divizije. V njem ni bilo večjih sprememb za divizije, razen za vlogo divizije Edelweis, ki naj bi po končnem načrtu zavzela mesto severno od 22. strelske in branila desno krilo njenega glavnega napada po dolini proti Žagi in Stolu. V poznejšem povelju 14. armade so bili podani časovni razporedi posameznih točk napada. Začetek obstreljevanja s plinskim strelivom se začne ob 2.00 zjutraj, traja do 4.30, ob 6.30 je začetek rušilnega ognja topništva, ob 7.00 začetek minometnega ognja in končno ob 9.00 napad pehote. Najpomembnejše od teh podatkov so Italijani izvedeli, saj so 23. oktobra prestregli dva telefonska pogovora. Podatke o napadu so pridobili tudi od avstro-ogrskih prebežnikov (Krauss 1938).

14. armada je imela pri oskrbi prednost, oskrba 1. korpusa je bila postavljena na drugo mesto. Poleg tega je bilo oskrbovanje in premeščanje še dodatno oteženo; Predel je bil zaradi italijanskega obstreljevanja podnevi neuporaben, čez Vršič pa je oskrbovanje onemogočal sneg, ki je tam že zapadel. 15. oktobra je bila 14. armada večinoma že pripravljena, 1. korpus pa tudi do 22. oktobra, ko je bil določen dan za napad, še ni mogel biti pripravljen. Zato je poveljstvo Kraussovega korpusa poslalo 13. 10. v Maribor telegram, v katerem je prosilo, da se dokončni dan napada pusti odprt, ker ne morejo zagotoviti, da bodo pripravljeni do 22. 10. Odgovor je prišel 17. 10. in odobrili so 24 urno odložitev napada ter zahtevali pojasnilo razlogov zanjo. V odgovor so napisali 7 sklopov razlogov, med katerimi so navedeni naslednji: da je 14. pehotni polk prišel v poletnih uniformah, da jih v Trbižu in Kranjski gori čaka še 35 vagonov municije, da tako zelo nujna plinska municija ni na voljo in podobno. Kljub največjim naporom voznikov in prateža se je poveljstvo korpusa odločilo ukazati pehoti, da zadnjih 6 noči pred napadom, ki je bil na novo določen za 24. oktober, pomaga pri transportu municije. Kljub trudu, ki ga je vložila tudi pehota, pa še vedno niso dosegli polne bojne pripravljenosti. 20. 10. je bilo na mestu 41 baterij, 39 pa še ne. Poveljstvo 14. armade v Kranju je sporočilo, da dodatno odlašanje napada ne bi bilo možno, saj bi to pomenilo prekinitev napada na celotni črti. Poleg težav z dobavo je oviro predstavljalo tudi slabo vreme, saj je skoraj ves čas priprave 1. korpusa deževalo. Slabo vreme je prav tako onemogočalo delovanje letalskih oddelkov (Krauss 1938).

23. oktobra zvečer, ko se je vreme razjasnilo, se je Krauss s svojim ožjim štabom povzpел na Svinjak, kjer je bila zgrajena lesena kočā s telefonsko povezavo do vseh enot in od koder je bil dober razgled nad Bovško kotlino. Med vzponom je, kakor pravi v svoji knjigi *Das Wunder von Karfreit*, videl kupe še ne dostavljene topovske municije, ki je še čakala v kraju Kal (Kal - Koritnica), kar ga je opominjalo na to, da 1. korpus še ni v polni pripravljenosti in da je odgovoren za 40.000 ljudi, ki čakajo spodaj v dolini za napad. 24. 10. ob 1:00 zjutraj je bil Kraus zbujen in čakal na odločilni napad ob 2:00, ko se je začela topniška priprava (Krauss 1938).

4.6 POSTAVITEV KORPUSA NA DAN NAPADA

Na podlagi vseh do 23. 10. 1917 izdanih ukazov je tega dne zvečer bila postavitvev 1. korpusa naslednja:

Divizija Edelweis, generalmajor Heinrich Wieden von Alpenbach, skupaj 10 bataljonov:

- 216. pehotna brigada, polkovnik August von Spieß, skupaj 4 bataljoni,
59. pehotni polk, polkovnik Lauer, 3 bataljoni,
1. bataljon 4. polka tirolskih cesarskih lovcev, stotnik Tartler,
- 217. pehotna brigada, polkovnik von Mollinary, skupaj 6 bataljonov,
14. pehotni polk, polkovnik Niederreder, 3 bataljoni,
3. polk tirolskih cesarskih lovcev, polkovnik Nürenberger, 3 bataljoni.

22. strelska divizija, generalmajor Rudolf Müller, skupaj 12 bataljonov:

- 43. strelska brigada, generalmajor von Merten,
3. strelski polk, polkovnik Tenner, 3 bataljoni,
26. strelski polk (Mariborski), polkovnik von Pasetti, 3 bataljoni,
- 98. strelska brigada, polkovnik von Sloninka,
1. polk cesarskih strelcev, polkovnik Florio, 3 bataljoni,
2. polk cesarskih strelcev, oberstleutnant Busch, 3 bataljoni.

55. pehotna divizija, generalmajor Felix Prinz Schwarzenberg, skupaj 11 bataljonov

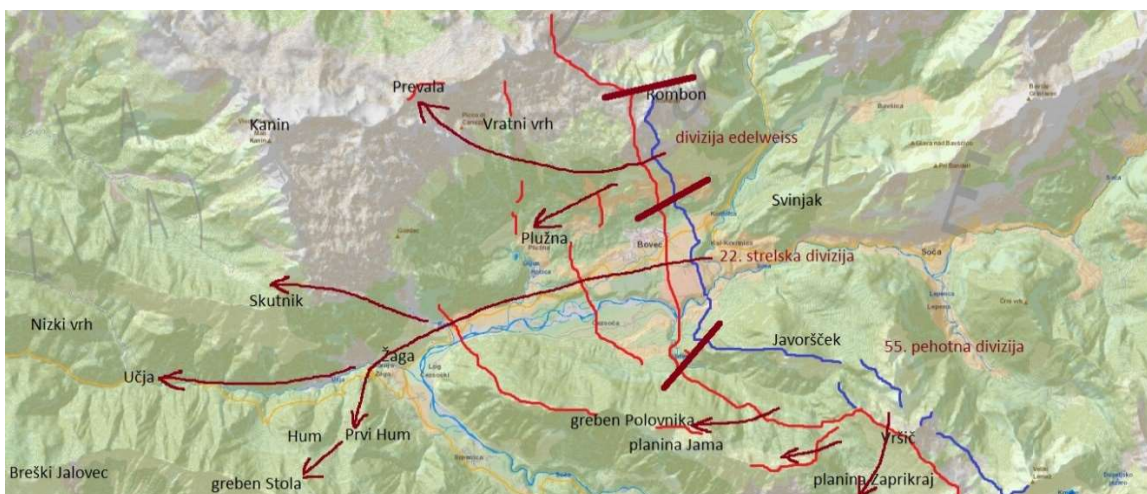
- 26. gorska brigada, polkovnik Freiherr von Zeidler-Sterneck
7. pehotni polk (Celovec), polkovnik Wolff, 3 bataljoni
4. bosansko hercegovski pehotni polk, polkovnik Kuchunka, 3 bataljoni

- 38. pehotna brigada, polkovnik Graf Zedtwitz
 2. bataljon 7. pehotne polka, stotnik Kührner, 1 bataljon
 2. bosansko-hercegovski pehotni polk, polkovnik Michailic, 3 bataljoni
 4. bataljon 4. bosansko-hercegovskega polka, stotnik Redl, 1 bataljon

1. korpus so sestavljale tudi enote nemške lovske divizije, 59. gorske brigade in seveda topništvo, vendar podrobnejši opis teh enot v okviru te naloge ni potreben (Glaise von Horstenau 1932; Krauss 1938).

Slika 1: Alfred Krauss leta 1914, pred imenovanjem za generala pehote (Spletni vir 1)

Slika 2: Prikaz razmestitve in premikov enot

Viri podatkov na zemljevidu:

- frontne linje: »Osterreich - Ungarns letzter Krieg 1914-1918« (angleški prevod, priloge): <http://www.comroestudios.com/StanHanna/Vol6/Leaflet024.html>
- smeri napadov: »Osterreich - Ungarns letzter Krieg 1914-1918« (angleški prevod, priloge): <http://www.comroestudios.com/StanHanna/Vol6/Leaflet024.html>; Krauss 1938
- vir podlage: Atlas okolja 2020
- opomba: Frontne črte so narisane sklenjeno, kar pa ni veljalo za položaje.

5 PRIPRAVE 55. PEHOTNE DIVIZIJE, MINIRANJE IN NAPAD

Zaradi preglednosti je dobro omeniti vojaške enote, na katere moramo biti pozorni, ko govorimo o preboju na obravnavani lokaciji. Najpomembnejša enota je 55. pehotna divizija, saj deluje na celotnem prostoru o katerem je govora v nalogi in vključuje druge njej podrejene enote. Poleg te divizije sta v kontekstu naloge pomembna še njena »sestavna dela«, 26. gorska brigada in 38. pehotna.

5.1 PRIPRAVE IN IZVOR ENOT

55. pehotna divizija je obstajala že od začetka vojne. Od oktobra 1914 je bila del armadne skupine Pflanzler-Baltin in se je borila na vzhodni fronti. Januarja 1915 je bila premeščena pod korpus Hofmann in se je borila v sklopu nemške južne armade na srbskem bojišču. Vendar pa ta 55. pehotna divizija nima povezave s tisto, ki se je borila v sklopu 1. korpusa. Prišlo je namreč do spremembe poimenovanja. Divizija, ki se je prvotno imenovala 55., se je spremenila v 155, »nova« 55. pehotna divizija pa je postala prvotna 93. pehotna divizija. Tako pri preimenovanju 93. pehotne divizije v 55. kot 55. v 155. ni prišlo do menjave enot, premeščanja na druga bojišča ali premeščanja pod okrilja drugih korpusov. 93. pehotna divizija je nastala februarja 1915 iz enot na Kranjskem in je bila uvrščena v armadno skupino Rohr, istoimenskega konjeniškega generala. Sestavljali so jo maršbataljoni 97. tržaškega, 47. mariborskega in tudi drugih polkov, ki so jih lahko hitro sestavili in jih ni bilo potrebno premeščati z drugih bojišč. Namenjena je bila obrambi proti takrat pričakovanemu italijanskemu napadu. Sodelovala je v prvi soški ofenzivi in bila v armadni rezervi med drugo. V sklopu priprav na obrambo pred tretjo soško bitko je bila že avgusta, po koncu druge soške ofenzive, razpuščena, enote pa prerazporejene drugam. Ponovno je bila sestavljena 14. 8. 1916, ko jo sestavijo iz 27. gorske brigade in iz skupin Bovec, planina Golobar, planina Za Grebenom in planina Duplje iz tako imenovanega 4. odseka 10. armade. Enote, ki sestavljajo te skupine, so večinoma tiste, ki so se več kot leto kasneje borile kot 55. pehotna divizija (Glaise von Horstenau 1932; Fankhauser 2007).

Ob opisani organizacijski spremembi je tudi 26. gorska brigada prišla pod poveljstvo 93. oziroma kasnejše 55. pehotne divizije. Ta brigada se je že prej borila na tem območju kot del 92. pehotne divizije v 3. odseku 10. armade in sicer severno od Bovca, na tako imenovani

koroški fronti. Spremembe so prišle s sredino septembra, ko se je začelo razporejanje in zbiranje enot za napad. Bodoči 55. pehotni diviziji se je priključil 7. pehotni polk, ki je predstavljal velik del vseh sil, saj je prispeval 4 od 11 bataljonov. Zaradi obstoja polkovne zgodovine 7. pehotnega polka je, poleg gradiv iz arhiva, to najboljši vir za opis poteka priprav in izvedbo napada. Moštvo tega polka so sestavljali tudi Slovenci in je imel naborno območje na Koroškem. Najprej se je boril na ruskem bojišču, med 4. soško bitko na Doberdobskem krasu, v času pred udeležbo pri preboju pa ves čas na koroški fronti v okviru 10. armade (Glaise von Horstenau 1932; Fankhauser 2007).

Bataljoni 7. pešpolka so prihajali na bodoče bojišče postopoma. 4. bataljon stotnika Bargerja je prišel na Javoršček 20. septembra, 23. septembra je na planino Duplje prišel 1. bataljon stotnika Srstke. Oberstleutnant Gradl je s 3. bataljonom 25. septembra zasedel Kal. Zadnji, 2. bataljon 7. pešpolka je prišel 1. oktobra na planino Za Grebenom pod poveljstvom stotnika Kührnerja. 2. oktobra je generalmajor Egon Zeidler-Daublebsky Freiherr von Sterneck prevzel poveljstvo nad 26. gorsko brigado in bojno skupino Golobar. 5. oktobra sta skupini planina Duplje in Za Grebenom prišli pod poveljstvo 38. pehotne brigade, ki ji je poveljeval polkovnik Franz Graf (grof) Zedtwitz. Tudi 38. pehotna brigada se je že pred tem borila na Soči. Bila je del 19. pehotne divizije znotraj skupine Kosak (grupe Kosak je delovala kot korpus), ta pa del 2. soške armade. Celotno poveljstvo brigade, vključno z imenom, je bilo predstavljeno pod okrilje 55. pehotne divizije. Skupini Duplje in Za Greben pa sta bili preimenovani v odseka pl. Duplje in pl. Za Grebenom ter poveljstvo brigade postavljeno na planino Za Grebenom. 6. oktobra je poveljstvo 7. pešpolka, zavzelo položaj pod Kalom na koti 1500 (predvidevamo, da gre za Lukeževo brdo). 7. oktobra je 3. bataljon 7. pešpolka prejel od nadomestnega bataljona vod opremljen z lahkimi strojnicami. V času pred 10. oktobrom so številne oficirske patrolje izvajale izvidnice in iskale možne poti za napad. Kot že omenjeno je 10. oktobra 93. pehotna divizija prevzela ime 55. pehotna divizija in 11. oktobra se je poveljstvo 7. polka premestilo na Javoršček k 4. bataljonu. 12. oktobra zvečer se je poveljnik 7. pehotnega polka oberstleutnant Wollf zglasil pri poveljstvu divizije na planini Golobar, kjer je dobil tudi navodila za napad. Istega dne je še druga enota, ki bo neposredno izvedla napad, to je 4. bataljon 7. polka, prejela vod lahkih strojnic. 18. oktobra je prispela še jurišna stotnija 7. pešpolka s tremi vodi ter 4 vodi lahkih strojnic 26. strelskega polka (Mariborskega), dela 22. strelske divizije. Prišla sta tudi tehnični vod in telefonski oddelek 3. bataljona 2. bosansko-hercegovskega polka, dela 38. pehotne brigade iste divizije. 19. oktobra so prišla natančno napisana navodila za napad in istega dne je 8. visokogorska stotnija stopila pod povelje 2. bataljona 7. pešpolka. 23. oktobra

zvečer so potekale priprave stotnij, ki bodo šle naslednji dan v napad in uro pred napadom so jim morali razdeliti topel obrok (Fankhauser 2007; KA Wien 2020).

Slika 3: Egon von Zeidler-Sterneck, poveljnik 26. gorske brigade (Spletni vir 2)

Pri pregledovanju razporeditve enot 55. pehotne divizije smo zasledili naslednjo zanimivost: načelnik generalštaba prvotne 93. in kasnejše 55. pehotne divizije je bil major Rudolf Lukanc von Savenburg, kar zveni slovensko. Na spletu je o njem dosegljivih nekaj informacij. Pripadal je družini visokih oficirjev slovenskega rodu. Rudolfov oče Mihael je bil polkovnik v 17. pehotnem polku, imel pa je še dva brata, ki sta bila prav tako oficirja. Rudolfov brat Mihael je bil kadet, Anton pehotni poročnik, Rudolf pa štabni poročnik, vsi pa so bili pripadniki 17. kranjskega polka. Tekom vojne so očitno precej napredovali: Mihael je služil kot topniški stotnik v 6. topniškem polku, Anton kot štabni stotnik v 17. pehotnem polku, Rudolf pa celo kot štabni major v AOK (1. 11. 1916), v vrhovnem poveljstvu celotne avstro-ogrske vojske. Še preden je delal v vrhovnem poveljstvu celotne avstro-ogrske armade je bil Rudolf poslan na soško bojišče. Že takrat je bil načelnik generalštaba, in sicer prav 93. pehotne divizije (kasneje preimenovane v 55.) ter je ob povratku na bojišče pred 12. soško ofenzivo ponovno prevzel mesto načelnika generalštaba iste divizije. Po vojni je Mihael sodeloval kot Maistrov borec in se odpovedal svojemu plemiškemu nazivu, Rudolf pa je bil leta 1943 upokojen oficir v vojski NDH in svojo smrt leta 1948 dočkal v UDBINEM zaporu. Zapis o majorju Rudolfu Lukancu Savenburgu sicer ni neposredno povezan s temo naloge, vendar je zaradi slovenskega porekla pomembne vojaške osebe povezane z obravnavano tematiko zanimiv, morda tudi za kasnejšo dodatno raziskavo.

5.2 POSTAVITEV ENOT NA DAN PREBOJA, CILJI NAPADA IN KONČNI NAČRT

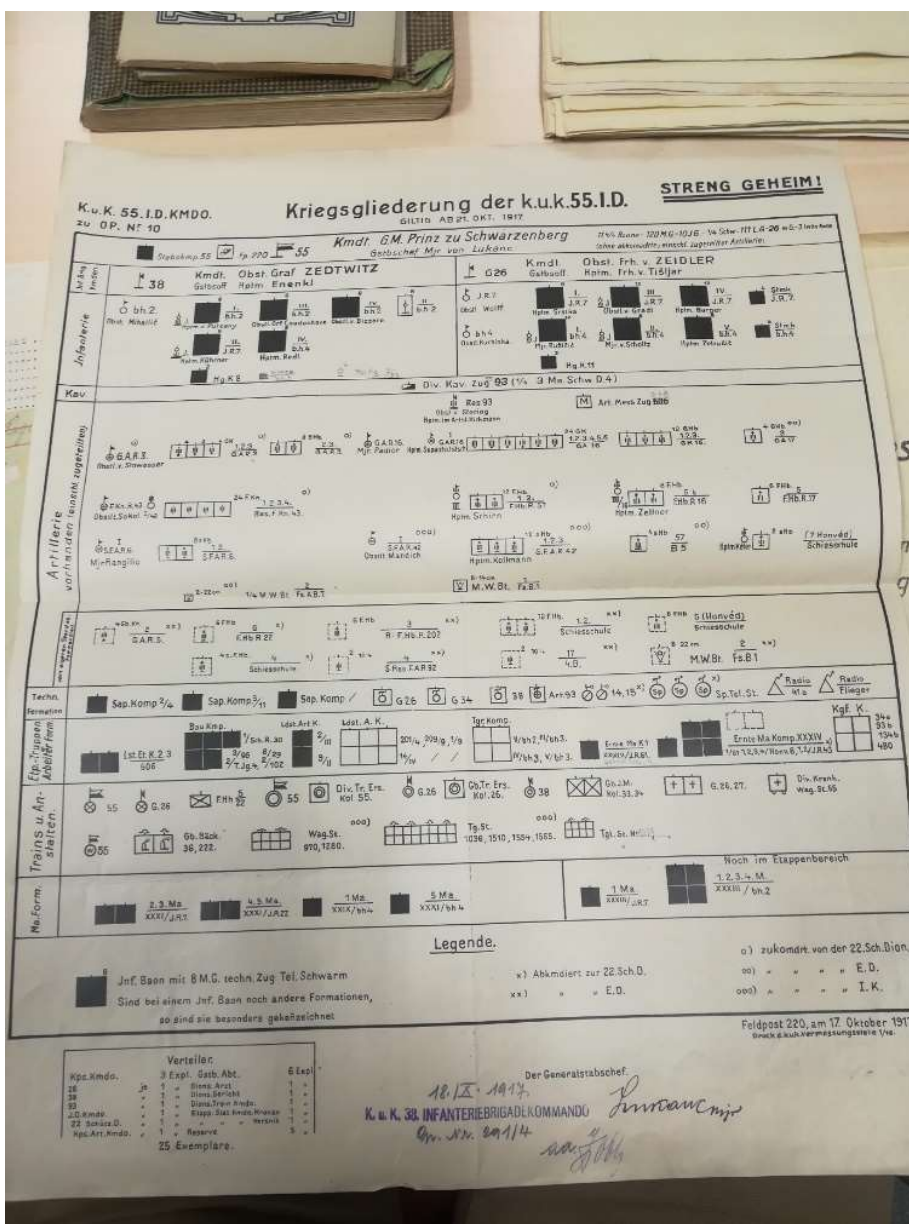
5.2.1 RAZČLENITEV 55. PEHOTNE DIVIZIJE IN NJENI CILJI

Med arhivskim gradivom v vojnem arhivu Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv na Dunaju smo našli dokument (Priloga 2), ki je zelo pregleden in nazoren prikaz sestave 55. pehotne divizije, z dne 21. 10. 1917. Njegova vrednost je v tem, da omogoča lažjo predstavo in razumevanje organizacije vojaških enot avstro-ogrske vojske, kar je omenjeno že v poglavju o strukturi vojske. Natančno prikazuje, kako je bila 55. pehotna divizija sestavljena, katere enote je vključevala in kdo je poveljeval posamezni enoti. Dokument predstavlja dober primer tovrstnih vojaških dokumentov. V njem so navedena vsa pomembna imena in podatki o enotah, ki so omenjene na več mestih v tej nalogi, zato je kljub slabši berljivosti moč razbrati in razumeti strukturo enot.

V dokumentu so uporabljene številne kratice, ki so bile takrat v vojski v rabi, za lažje razumevanje jih bomo razložili:

- I.D.- Infanterie-Division : pehotna divizija
- Kmdt. – Kommandant : poveljnik
- Gstbschef – Generalstabschef : načelnik generalštaba
- G.M. – Generalmajor : generalmajor
- Mjr. – Major : major
- Obst. – Oberst : polkovnik
- Hptm. – Hauptmann : stotnik
- J.R. – Infanterieregiment : pehotni polk
- b.h. - bosnisch-hercegowinisches Infanterieregiment : bosansko-hercegovski pehotni polk
- Obstl. – Oberstleutnant : podpolkovnik
- Stmk. – Sturmkompanie : jurišna stotnija
- Hg.K. – Hochgebirgskompanie : visokogorska stotnija
- G.A.R. – Gebirgsartillerieregiment : polk gorskega topništva
- F.Hb.R. - Feldhaubitzzregiment : polk poljskih havbic (običajno topništvo, ne gorsko)

Kot je razvidno iz spodnje slike (tudi Priloga 2) so bile vse enote pehote, ki jih je obsegala divizija, razdeljene v 38. pehotno ali pa v 26. gorsko brigado, vendar pa so bile v skladu z, za tisti čas, novo doktrino, razporejene tudi v bojne skupine in so se tako lažje prilagodile razmeram v boju glede na dano bojišče in na dane cilje. Tako so bile v posamezni skupini enote, ki so pripadale sosednjim enotam, vendar so bile zaradi prej omenjenih okoliščin bolj učinkovite v takšni postavitvi. Primer za to lahko najdemo prav pri 38. pehotni brigadi, kateri je pripadal 3. bataljon 7. pehotnega polka, ki pa se je nahajal na skrajnem desnem krilu brigade in ga je tudi relief ločeval od preostanka svoje enote. Zaradi tega je pripadel skupini Zeidler, ki je bila glede na okoliščine bolj ustrežna.

Slika 4: Shema enot pripadajočih 55. pehotni diviziji (slika v polni velikosti je v prilogi) (KA Wien 2020)

Cilj zgoraj predstavljene 55. pehotne divizije za prvi dan napada je bila zasedba črte planina Jama-Krasji vrh-Za Pleč-Vrata. Po zavzetju te črte je bilo predvideno, da skupini Zeidler in Zedtwitz počakata na premik gorskega topništva za njimi, da se pri nadaljnjem prodoru ne bi znašli brez topniške podpore. Skupina Duplje je morala čakati, da je sovražnik izpraznil del položajev na grebenu Krn-Vršič, preden bi nadaljevala z omejenimi napadi. V primeru, da bi se sovražnik umaknil na celotni črti, pa naj bi skupina napadla z vso močjo v smeri Drežnice. Za drugi dan je bil cilj doseči hrbet Stola od Kobarida do Vršanje glave, za tem pa Kred in Matajur ter hkrati tudi zavzetje celotnega grebena Polovnika.

5.2.2 CILJI NAPADA RAZDELJENI PO SKUPINAH

- Skupina WOLFF: (4. in 1. bataljon 7. pešpolka in jurišna stotnija tega polka) - naloga te skupine je bil preboj na greben Polovnika preko doline Slatenika in zavzetje planine Jama. To je bilo velikega pomena za celotni korpus. Skupina je morala tudi vzpostaviti stik s sosednjo 22. strelsko divizijo, katere levi bok je varovala. Na drugi strani grebena Polovnika pa je morala skupina Wollf zavzeti položaje na hrbtu od Velikega vrha do Krasjega vrha in s tem olajšati preboj skupini Zeidler. Njeni oddelki so morali vzpostaviti tudi neposredni stik s sosednjo, prej omenjeno skupino. Za skupino je bila ključna topniška podpora, prav zaradi tega je bilo predvideno, da se bo ta, kakor hitro bo to mogoče, z obronkov Javorščka premaknila naprej in podprla to in druge enote. Svoj prihod na Veliki vrh bi naj naznanili s 5 do 6 belimi raketami.
- Skupina ZEIDLER: (**skupina major von Scholz**: 2. bataljon 4. bh polka, jurišni vod, vod pehotnih topov in strojnična četa tega polka, **skupina podpolkovnik Kuchynka**: 1. in 5. bataljon 4. bh polka, skupaj z dvema strojničnima četama in pehotnimi topovi, **skupina podpolkovnika Gradla**: 11. visokogorska stotnija, 10. in 12. stotnija 3. bataljona 7. polka, vod lahkih strojnic in del jurišne čete istega polka) - njena naloga za prvi dan je bila zavzetje in obramba linije Vršič- Zaprikraj (planina Zapleč). V primeru, da bi že pred njo Vršič zavzela skupina Zedtwitz, pa jo bo prevzela od nje in z njimi vzpostavila stik. Naslednji cilj je bilo zavzetje in obramba linije Vršič- Krasji vrh. Pogoj za uspešno osvojitvev in potem obrambo zavzetega je bilo formiranje strojničnih odredov, ki bodo ostali na grebenu Vršiča in na Krasjem vrhu ter ju branili

pred protinapadi. Ob osvojenih ciljnih naj bi skupina poslala odrede, ki bi pomagali sosednjima skupinama Zedtwitz in Wolff. Enako kot za skupino Wolff, je tudi za to bilo ključno sodelovanje topništva, zato je bila dolžnost poveljnikov skupin, da zagotovijo čim hitrejši prihod topništva na osvojene položaje. Poleg tega pa bi že s prvim valom napada šli tudi artilerijski opazovalci, ki bi usmerjali nadaljnji ogenj. V času med zavzetjem položajev in prihodom lastnega topništva pa je obstajala možnost uporabe zaplenjenih topov proti sovražniku. Zavzetje Krasjega vrha in Vršiča naj bi naznanili s 5 do 6 belimi raketami.

- Skupina ZEDTWITZ (38. pehotna divizija, **skupina stotnika Redla**: 8. visokogorska stotnija, 13. in 15. stotnija 4. bataljona 4. bh polka, **skupina stotnika Kührnerja**: 6. in 7. stotnija 2. bataljona 7. polka in 4 jurišne patrolje, ostale enote 38. brigade, ki niso bile vključene v te dve napadalni skupini, pa so zasedale obrambne položaje) - cilj skupine za prvi dan je bil linija planina Zapleč-Vrata in to v tesnem sodelovanju s skupino Zeidler. Glavni cilj je bilo zavzetje vrha Vršiča, saj je kot najvišji vrh na istoimenskem grebenu predstavljal najboljše položaje. V prvem koraku je bil cilj zavzetje le tega in vzpostavitev stika s skupino Zeidler. Drugi korak pa je bil napad vzdolž grebena proti Vratom in njihova osvojitve. Enako kot za skupini Wolff in Zeidler, so bili tudi zanje ključni strojnični oddelki, ki naj bi zavarovali osvojene položaje. Naloga topništva, ki je bilo neposredno podrejeno skupini, pa je bilo obstreljevanje dostopnih poti na greben in s tem oteževanje protinapada. Osvojitve Vršiča in Vrat so naznanili enako kot prejšnji skupini.
- Skupina DUPLJE: ta je imela nalogo odvrčanja sovražnikove pozornosti od skupine Zedtwitz, kar naj bi dosegli s pošiljanjem patrolj in močnim ognjem na sovražnikove položaje na Skutniku, Grivi, Krnčici in na grebenu Vrata-Vršič. Skupina je morala biti pripravljena na premik na nove položaje proti Krnu in na sodelovanje s 50. pehotno divizijo (skupina Stein, del enot za preboj pri Tolminu) takoj, ko jih bo sovražnik na tem območju zapustil. Če bi sovražnik zapustil le dele grebena Vrata-Krn, bi morali poslati enote, ki bi te položaje pripravile za obrambo, v primeru popolnega umika pa naj bi se skupina začela premikati v smeri Drežnice.

5.2.3 UKAZ ZA DELOVANJE TOPNIŠTVA

Ukazi za delovanje topništva so bili zelo natančni in so celo v primeru težkih možnarjev določali cilje posameznega orožja. Splošno pa je ukaz za topništvo predvideval, da v času od sončnega vzhoda do ukaza za začetek splošnega uničevalnega ognja tiste baterije, ki še nimajo pripravljenih topov za streljanje na določene cilje, ne streljajo in čas porabijo za nastreljevanje. Ob času, ki bo določen, vse topništvo začne zmeren uničevalni ogenj. Topništvo, ki obstreljuje položaje topov in strojnic v kavernah, naj izvaja umirjen namerjeni ogenj, ki ga lahko prekine po več potrjenih zadetkih cilja. Za povečanje nasprotnikovih izgub med pehoto morajo lahki topovi vsakih 30 minut s trikrat večjo hitrostjo kot običajno streljati 5 minut. Temu sledita dve minuti premora, v času katerega morajo strojnice izstreliti več rafalov. To je bil znak za prenehanje topniške priprave in za začetek pehotnega napada, zaradi česar bi nasprotnikova pehota zasedla obrambne položaje in bi tako bila ponovno izpostavljena topništvu. To naj bi nasprotniku povzročilo izgube, ga izčrpalo in upočasnilo pri zasedbi položajev v trenutku, ko bi pehota resnično napadla. Dodatna naloga topništva je bila tudi ta, da pripravi zaporni ogenj pred vsako linijo, ki jo je treba osvojiti in tako pomaga ob morebitnem sovražnikovem protinapadu. Zanimiv je tudi podatek, da je bilo topništvo proti močno utrjenim položajem na Zaprikraju usmerjano iz zraka s pomočjo letal. Prav uničenje položajev na Zaprikraju (kota 1270) je bilo zelo pomembno za prodor skupine Zeidler (KA Wien 2020; Fankhauser 2007; Galić in Pirih 2007).

5.3 MINIRANJE NA KALU

Miniranje na Kalu je bila prvotno osrednja tema te raziskovalne naloge, hkrati pa je tudi najbolj zapletena. Kljub temu, da je bilo miniranje vse prej kot običajen dogodek, o njem ni opisov, kot so na voljo za podobne dogodke na Batognici. Zanimivo je, da se zapisi o miniranju na Kalu v različnih virih razlikujejo, zato v nalogi preverjamo, kaj se je v resnici dogajalo. Podatki, ki smo jih našli v virih, so razporejeni kronološko. V polkovni zgodovini 7. pešpolka, ki je sicer izšla leta 2007, je zapis oberstleutnanta Gradla, poveljnika 3. bataljona tega polka, o poteku preboja v zvezi z njegovo enoto. Prav zaradi avtorjeve prisotnosti pri dogodku samem smo zapis upoštevali kot najboljši vir. V že večkrat omenjeni knjigi Alfreda Kraussa Čudež pri Kobaridu pa avtor omeni tudi minski boj. Pravi tako: »Že tedne pred napadom so potekala dela na mini, s katero bi lahko zavzeli Kal, pri tem je prišlo do minskega boja z nasprotnikom, zaradi

česar je poveljstvo divizije dalo ukaz za razstrelitev. Kljub temu pa so nadaljevali z deli...« (Krauss, 1938, str. 62) Tu se začne zanimivi del glede omembe minskih bojev. Kot je v nalogi že pojasnjeno, pojem pomeni, da ena stran poskuša izvrtati rov pod nasprotnikovega in preden to lahko stori on, razstreli konec rova, s tem pa doseže, da prekine nasprotnikovo prodiranje proti lastni obrambni liniji. Prav tak potek je bil na Batognici, kjer so se zgodili boji pod površjem, dosegli so celo tolikšno intenzivnost, da je avstro-ogrsko stran prinesla v rove strojnico. Enak dogodek opisuje tudi Vasja Klavora v svoji knjigi Plavi križ, le da se to nanaša na Kal oziroma Vršič, ki ga avtor omenja z medvojnimi imenom. Avtor je to povzel po spominih, ki so zbrani v knjigi Od Dnestra do Piave, Franca Arnejca, koroškega Slovenca, ki se je kot pripadnik 3. bataljona 7. (koroškega) pešpolka tudi udeležil omenjenih dogodkov na Kalu. Predstavljal bi si, da bi morali biti spomini udeleženca verodostojni, pa vendar v tem primeru to ne drži. Klavora omeni, da se je Arnejc zmotil pri navedbi začetka napada in topniške priprave, dopušča pa tudi možnost, da so bili dogodki v povezavi z minskim bojem dopolnjeni z resničnim dogajanjem na Batognici. Na podlagi Arnejčevih spominov je napisan tudi del Švajncerjevega članka iz leta 1990 o Mlakarju, kjer omenja dogodke na Vršiču. Navaja povsem enak opis: »10. oktobra ob miniranju Mlakarjevi pionirji naletijo na nasprotnika, s katerim se spopadejo s pomočjo strojnice.« (Švajncer, 1990, str. 53)

Naslednji uporabljen vir Od Krna do Rombona L. Galića in D. Piriha pa ovrže zgodbo o uporabi strojnice in celotnem srečanju nasprotnih strani pod površjem ter celotno dogajanje opiše na podlagi arhivskih dokumentov, med drugimi tistih, do katerih smo prišli pri prebiranju dokumentov 38. pehotne divizije v Kriegsarchivu. Zanimivo odstopanje njegovega (Galićevega) opisa od poročila Gradla se je pokazalo tudi glede količine in tipa razstreliva, ki je bilo uporabljeno. Galić navaja 900 kg dinamola, Gradl pa 1000 kg ekrazita. Če povzamemo, v nadaljevanju ne bomo uporabili opisanih spominov Franca Arnejca in bomo dogajanje opisali s pomočjo polkovne zgodovine 7. pešpolka, Galićeve knjige Od Krna do Rombona ter lastnega pregledovanja gradiva Dunajskega Kriegsarchiva, ki pa se, kot že prej omenjeno, skoraj v celoti prekriva s prilogami v omenjenem delu L. Galića. Glede razlikovanja podatkov med Galićem in Gradlom smo se odločili za slednjega, saj pri Galiću nismo uspeli ugotoviti, kaj je bil vir njegovih podatkov.

Natančnega datuma začetka del v povezavi z mino na Kalu tekom raziskave nismo našli. Krauss piše, da so delali že tedne, ko je poveljstvo divizije naročilo ustavitve del in pripravo na miniranje. Drugje tega podatka ni bilo zaslediti. Poročnika Mlakarja si je prvi korpus »izposodil« pri heeresgruppe Tirol kot zanesljivega človeka, ki bo delo izpeljal od začetka do

konca. Med potekom dela je prišlo do prekinitve, ker je zaradi bližine nasprotnika poveljstvo divizije naročilo predčasno sprožitev mine, kar piše Krauss. Tudi časovni okvir teh dogodkov ni poznan, predvidevamo pa lahko, da se je to zgodilo pred 17. oktobrom, saj za obdobje med 17. in 24. oktobrom obstajajo natančni dokumenti, a obravnavano dogajanje ni nikjer omenjeno. Glede na pomembnost le tega je malo verjetno, da bi bilo v dokumentih preprosto izpuščeno. Čeprav tega ni mogoče potrditi s katerim od drugih virov, je popolnoma možen datum dogodka 10. oktober, kot je omenjen v Švajncerjevem članku, (Krauss 1938; KA Wien 2020).

Sam dogodek miniranja najbolje opiše poročilo podpolkovnika Gradla:

»Ob 9:48 sem dal svojo mino na Vršiču (Kalu), ki je bila napolnjena s 1000 kg ekrazita, sprožiti preko nadporočnika Albina Mlakerja (Mlakarja) (Saperski bataljon št. 14). Celotna gora se je stresla kot ladja. Ob 9:50 sem ukazal napad. Nasprotnikovega topništva naše ni utišalo in zaradi tega so bile moje jurišne čete pričakane s točo krogel, min in strojničnega ognja, kar je onemogočilo kakršen koli premik naprej. Šele naslednje jutro so patrolje poročale, da je sovražnik zapustil svoje položaje. Tako je bil premik vzdolž celotnega grebena Vršiča izpeljan 25. oktobra ob 7:30. Takrat smo lahko videli posledice delovanja mine in sicer veliko luknjo, ki jo je eksplozija zarezala v sovražnikove položaje. Zdaj smo imeli tudi priložnost, da smo obiskali prvorazredne italijanske položaje. Železne traverze z močno betonsko gradnjo so sestavljale stropove in obrambne zidove teh položajev, pred katerimi so ležale izjemno močne pehotne ovire. Zdaj sem videl, kako pametno je bilo počakati z napadi vzdolž grebena Vršiča. Bataljon je imel strašanske izgube. Po spustu z grebena smo v bojni formaciji marširali čez za Plečam in za Krajem, kjer je bilo postavljeno težko topništvo, ki je tako pogosto streljalo na nas...« (Fankhauser 2007, str. 277).

Danes so posledice mine še vidne. Viden je krater širok med 5 in 10 m in podobne globine, dolg pa približno 30 m. Do minskega jaška je enostavno priti z vstopom v najvišjo kaverno, kjer so na levi strani ostanki stopnic. Te vodijo v spodnji nivo. Naravnost od vhoda v kaverno je zasut rov, levo pa se nadaljuje v rov, ki je nižji in ožji od običajnih kavern. Ta se nadaljuje približno 20 m proti italijanskim položajem, nato pa je zasut, vendar je pod podrtim stropom vidno, da se spušča navzdol.

Slika 5: Krater, ki ga je povzročila mina. V ozadju levo Soča v smeri Žage, zadaj pa Kaninsko pogorje in Rombon (lasten posnetek 9. 5. 2020)

Slika 6: Minski rov (lasten posnetek 9. 5. 2020)

5.3.1 ALBIN MLAKAR IN NJEGOVA VLOGA PRI MINIRANJU NA KALU

Albin Mlakar je gotovo najslavnejši oficir slovenskega rodu v avstro-ogrski vojski, znan je postal zaradi svojega delovanja med prvo svetovno vojno. Zapis o njem najdemo v članku Janeza J. Švajncerja z naslovom Albin Mlakar – pozabljeni vojak (1990), v katerem pa niso navedeni uporabljeni viri, da bi jih lahko poiskali in podrobneje raziskali.

Albin Mlakar je bil rojen 25. februarja 1890 v Planini pri Rakeku. Njegov oče Štefan Mlakar, rojen na Vrhlogi pri Črešnjevcu, je delal kot uradnik pri železnici, mati Marjeta Breg pa je stregla v gostilni na Rakeku, kjer sta se tudi spoznala. Albin je bil tretji od trinajstih otrok, ki so se jima rodili, od teh jih je preživel 9. Njemu in bratu Aleksandru sta starša namenila, da postaneta oficirja. Albin Mlakar je končal kadetnico v Kremsu ob Donavi v Spodnji Avstriji. Leta 1909 je postal praporščak in leta 1912 poročnik. Že ob napredovanju v poročnika je služil v 14. saperskem bataljonu s štabom v Trentu, ki je deloval v okviru 14. (tirolskega) korpusa. Prav s temi enotami naj bi se ob začetku vojne udeležil spopadov na ruskem bojišču. 14. korpus je najprej spadal pod 3., potem pa pod 4. armado.

Kljub uspešnemu delovanju na vzhodni fronti, kjer je bil tudi ranjen, pa je svojo prvo slavo dosegel na Tirolskem v okviru avstrijske pomladne ofenzive leta 1916. 26. maja 1916, dobrih deset dni po začetku ofenzive, so avstro-ogrske enote ob napredovanju naletele na trdnjavo Cassa Ratti. Pri tem niso vedeli, kaj se v trdnjavi dogaja oziroma ali jo je sovražnik zapustil ali ne. Takrat še poročnik, je Mlakar s saperskim podoficirjem in moštvom lovskega bataljona odšel v izvidnico. Sovražnikovo topništvo jih je opazilo in jih pričelo obstreljevati. Ker so bili s tem izdani, je bilo pričakovati, da bodo italijanske enote sprožile mine, ki so bile pripravljene v trdnjavi. Kljub veliki nevarnosti je s svojim moštvom vstopil v trdnjavo in preprečil nasprotniku, da bi sprožil pripravljene mine. Zaradi tega pogumnega dejanja je prejel viteški križec reda Leopolda in postal znan. Na razglednicah Rdečega križa so celo kot motiv uporabili podobo Albina Mlakarja, ki teče v trdnjavo. Pri drugem podvigu ni šlo toliko za osebni pogum, temveč za njegovo tehnično znanje, ki so ga želeli izkoristiti tudi na Kalu. Njegova vloga na Kalu je predstavljena v zgornjem poglavju.

Tekom že prej omenjene ofenzive na južnem Tirolskem so avstro-ogrske enote zavzele vrh Monte Cimone. Le ta je bil z vojaškega vidika zelo pomemben, saj je omogočal nadzor nad ravnino in je zato predstavljal veliko prednost. Vrh so Italijani kasneje ponovno zavzeli in potisnili avstro-ogrsko stran v nezavidljiv položaj, saj so se znašli nižje in so bili izpostavljeni

nasprotniku. S ponovnim napadom so želeli vrh zavzeti, kar pa jim ni uspelo. Alternativna možnost zavzetja je bila zaupana nadporočniku Albinu Mlakarju, ki je pripravil razstrelitev vrha. Dobra dva meseca je trajala priprava rovov, kamor so vstavili 6370 kg različnih razstreliv. 23. septembra 1916 so ob 5:45 aktivirali eksploziv, ki je povzročil 22 metrov globok in 50 metrov širok krater. Nasprotnik je bil ubit zaradi eksplozije, zakopan pod kamenjem, ki ga je ta sprožila, ali pa se je umaknil. Žrtve, ki so jih poleg izgube položaja prizadejali nasprotniku, so bile prav tako precejšnje. Bataljon, ki je ob eksploziji zasedal Monte Cimone, je izgubil 14 oficirjev in 542 mož, ostala sta le 2 oficirja in 22 mož. Kljub kasnejšim Italijanskim protinapadom je vrh ostal v avstro-ogrskih rokah do konca vojne. Zanimivost tega dogodka je, da je avstrijska stran nasprotniku ponudila prekinitev ognja, da bi lažje poiskali in rešili italijanske vojake, ki jih je zasulo kamenje oziroma so bili ujeti na svojih položajih. Ponudbo premirja je italijanska vojska zavrnila, saj so ocenili, da gre za zvijačo.

Albin Mlakar je do priprav na miniranje na Kalu ostal na Tirolskem. Kot že omenjeno, so dogodki na Kalu, oziroma to, kar o njih vemo iz virov, opisani v prejšnjem poglavju. Mlakar je konec vojne dočakal na italijanskem bojišču, kjer je bil od februarja 1916. Tekom vojne je bil trikrat ranjen, maja 1916 povišan v nadporočnika, 1918 pa še v stotnika. Za svoje podvige je bil tudi odlikovan. Zaradi zavzetja Case Ratti (maj 1916) je bil povišan v nadporočnika in prejel viteški križec reda Leopolda, jeseni istega leta pa je prejel bronast Signum Laudis (za zasluge) in oktobra še Verdienstkreuzem 3. stopnje (križec za zasluge). Oktobra naslednje leto je prejel zlato medaljo za hrabrost za oficirje in leta 1918 še srebrno. V istem letu je bil povišan tudi v stotnika.

Po vojni je Albin Mlakar sodeloval z Maistrovimi borci in se želel vrniti v vojsko, tokrat seveda v velikosrbsko kraljevo vojsko. V vojski je bil le dobro leto, saj je bil zaradi živčne bolezni, ki je bila posledica vojne, spoznan kot neprimeren za opravljanje vojaške službe in upokojen. Po odhodu iz vojaške službe se je poročil z Mariborčanko Greto Modrinjak. Zakoncema sta se rodila dva sinova Aleks-Nikolaj (1920) in Ernest (1921). Med vojnama je najprej živel v Mariboru, potem na Ptuju. Z ženo se je razšel, sinova pa sta živela pri njegovi materi v Gradcu in leta 1941 postala pripadnika nemške vojske. Starejši sin Aleks-Nikolaj je vojno preživel na Ptuju, mlajši Ernest pa je padel na vzhodnem bojišču. Kljub vsem dotedanjim dogodkom in starosti je Albin Mlakar septembra leta 1944 vstopil v partizane ter kot major izvajal in nadzoroval tehnična dela. Izdelal je tudi tabele za mostove, ki so bile v splošni uporabi. Po vojni ni dolgo živel, umrl je 21. julija 1946 v Mariboru, pokopan pa je bil dva dni kasneje na Ptuju (Glaise von Horstenau 1932; Švajncer, 1990).

Slika 7: Cesarski in kraljevi (K. und k.) nadporočnik Albin Mlakar (Mlaker) osvojitelj utrdbe »Cassa Ratti« (Spletni vir 3)

Slika 8: Razglednica Rdečega križa z motivom poročnika Albina Mlakarja, ki teče v trdnjavo »Cassa Ratti« (Spletni vir 4)

5.4 NAPAD 55. DIVIZIJE NA ITALIJANSKE POLOŽAJE 24.OKTOBRA 1917

24. oktobra 1917 zgodaj zjutraj se je z močnim topniškim obstreljevanjem med Rombonom in Seli pri Volčah začel napad na italijanske položaje, ki je vodil v uspešen preboj avstro-ogrskih in nemških enot. Vse vojaške enote so imele skupni cilj, vsaka od njih pa še parcialne cilje. Cilj 55. pehotne divizije je bila zasedba linije planina Jama-Krasji vrh-Za Pleč-Vrata.

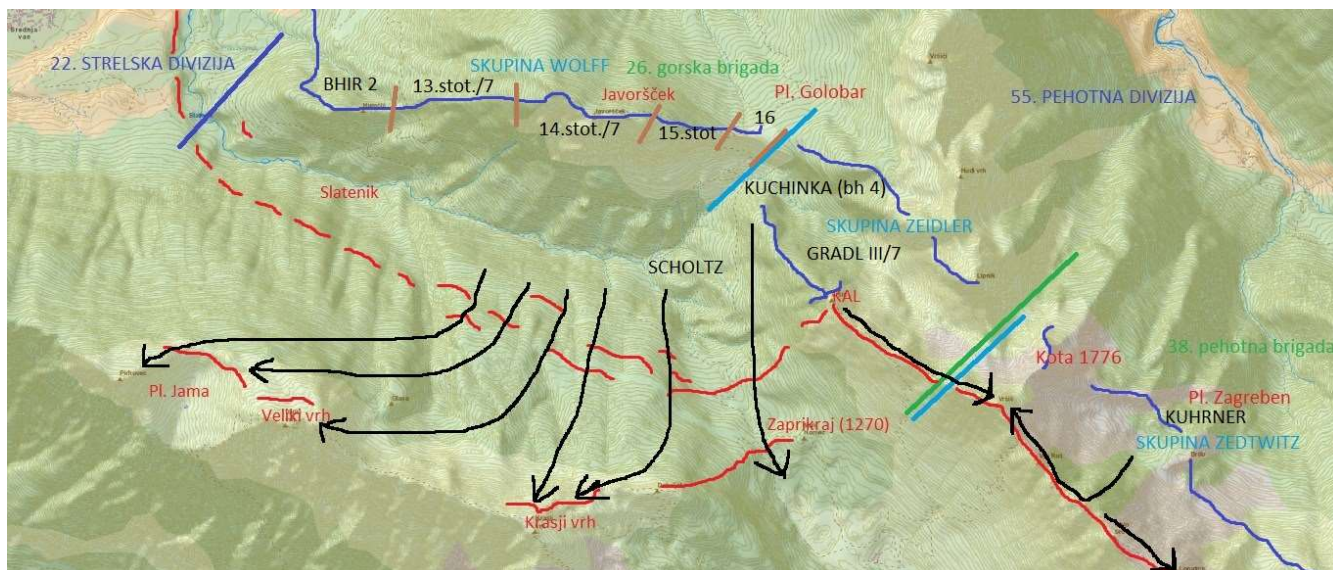
Potek in učinke napada bomo opisali po posameznih enotah 55. pehotne divizije.

SKUPINA WOLFF - napad te skupine je verjetno najbolj znan dogodek v napadu celotne divizije. 4. bataljon 7. pešpolka pod poveljstvom stotnika Bargerja je, kot je že prej napisano v načrtu in cilju napada, imel cilj prečkati dolino Slatenika in osvojiti zahodni del grebena Polovnika. Enote so začele napad iz svojih položajev na Javorščku. V pripravah za napad so tehnične enote pripravile poti za spust z Javorščka v dolino Slatenika po strmem pobočju navzdol. Bataljon je obsegal 13., 14., 15. in 16. stotnijo. Za napad so bile določene prve tri, 16. pa je z namenom utrditve obrambe te pomembne točke skupaj s strojnicami ostala na Javorščku in se je ostalim pridružila šele po zavzetju planine Jama. Že 23. oktobra zvečer se je bataljon v popolni tišini spustil v dolino Slatenika, kjer so se zbrali in pripravljeni na položajih za napad počakali do 9:30, ko je bil ukazan napad. Vendar pa zaradi dežja in megle topniške priprave, ki bi morala napadalcem olajšati delo, ni bilo. Tudi 20 strojnic stotnika Wilda, ki bi morale sovražnika držati v svojih položajih, ni moglo streljati. Stotnik Barger, poveljnik napadalcev, je moral sprejeti odločitev glede napada, in sicer se je odločil za napad. Ob popolni odsotnosti topniške podpore so jurišni in strojnični oddelki napadli nasprotnikove predstraže in že ob 11:30 kljub kvalitetni gradnji jarkov in obsežnim oviram pred njimi osvojili 2. (glavno) linijo italijanskih položajev. Po preboju linije so jarke zavarovali z lahkimi strojnicami in ovirami. Ob 12:00 so nadaljevali premik v smeri Veliki vrh, planina Jama. Ko se je znočilo, so zaradi dodatne megle in težavnega kraškega terena prenehali z delovanjem. Noč na 25. oktober so preživeli na osvojenih položajih, ob 9:30, točno 24 ur po začetku napada, pa so z belimi raketami naznanili dosežen cilj. Izpeljali so tudi ostale dogovorjene cilje; 25. oktobra zvečer so dosegli povezavo z 22. strelsko divizijo in zavarovali greben Polovnika, 26. oktobra so prejeli poročila, da so okoliški vrhovi zavzeti in da sledi premik dalje preko Trnovega. 27. oktobra so se pridružili matičnemu polku v Podbeli. Celotna akcija je na avstro-ogrski strani zahtevala 15 življenj in 55 ranjenih. Nasprotniku pa so zadali hude izgube, zajeli so 300 vojakov, od tega približno 15 oficirjev in zaplenili ogromno vojnega materiala (Galić, 2007; Fankhauser, 2007; KA Wien, 2020).

SKUPINI ZEIDLER, ki bi morala zasesti močne italijanske položaje na Kalu in na Zaprikraju, je to popolnoma spodletelo. Po sprožitvi mine so preko Lukeževega brda položaje na Zaprikraju pod poveljstvom polkovnika Kuchinke napadli Bošnjaki 4. polka in utrpeli hud poraz. Doživeli so še nasprotnikov protinapad, ki se je zgodil zvečer prvega dne napada in ki

so se ga le s težavo obranili. Zanimivo je, da je bila možnost protinapada načrtovalcem znana in je bila predvidena topniška podpora sosednjih skupin, če bi do takega dogodka prišlo. Levo od njih je skupina podpolkovnika Gradla napadla Kal, kar pa je bilo kljub miniranju neuspešno, zato je sprejela odločitev, da počaka z nadaljnjimi napadi. Enotam podpolkovnika Scholtza, ki bi naj iz Slatenika napadle Krasji vrh, ni šlo nič bolje kot drugim enotam skupine Zeidler. Zjutraj 25. oktobra so patrulje poročale, da je sovražnik zapustil svoje prejšnje položaje, zato je prišlo do premika po vsej črti. Levo krilo skupine, to je Gradlova skupina, se je povzpela preko grebena Vršiča in nadaljevala preko planine Zapleč proti Drežniškim ravnam. Podobni poti, le da preko svojih ciljev, so sledile tudi druge enote. V nadaljevanju pa niso delovali več v skupinah, ampak znotraj svojih matičnih polkov. Tako se je 3. bataljon (Gradlov) na planini Zapleč pridružil 1. bataljonu istega polka. V Podbeli, kamor so prišli 26. 10., je prišlo do reorganizacije enot, kar seveda velja tudi za ostale skupine (Galić, 2007; Fankhauser, 2007; KA Wien, 2020).

SKUPINA ZEDTWITZ IN DUPLJE – ti dve skupini bomo opisali skupaj, saj za skupino Duplje nimamo natančnejših podatkov, niti za enote, ki so jo sestavljale, skoraj gotovo pa je bil vanjo vključen vsaj en bataljon 2. bosansko-hercegovskega polka. Natančen potek dogodkov je znan za skupino stotnika Kühnerja, pod katero je spadal 2. bataljon 7. polka. 24. oktobra ob 4:20 zjutraj je bilo vse pripravljeno. Poveljstvo 38. pehotne brigade je zaradi goste megle najprej na 10:00, potem pa za nedoločen čas odložilo napad. Ko so bile po 15:00 patrulje sprejete z nasprotnikovim ognjem, je poveljstvo brigade dalo povelje, da ponovno zavzamejo bojne položaje. Ob 22:00 so patrulje, poslane do žičnih ovir, zatrjevale, da so nasprotnikovi položaji še vedno polno zasedeni. Naslednji dan, 25. oktobra, je ob 8:00 prišlo sporočilo od 3. bataljona 7. polka o uspešnem zavzetju Kala in vrha Vršiča. Zatem je tudi 38. divizija ukrepala in brez boja zavzela svoj del grebena vzhodno od vrha Vršiča. Enote so nadaljevale preko Drežniških raven proti Drežnici in dalje proti Kobaridu (Galić, 2007; Fankhauser, 2007; KA Wien, 2020).

Slika 9: Napad 55. pehotne divizije na nasprotnikove položaje

Viri podatkov na zemljevidu:

- frontne linje: »Osterreich - Ungarns letzter Krieg 1914 – 1918« (angleški prevod, priloge): <http://www.comroestudios.com/StanaHanna/Vol6/Leaflet024.html>, skice v Regimentsgeschichte des k.u.k. Infanterieregimentes Graf von Khevenhüller Nr.7: 1914-1918, Hubert Fankhauser, str. 269
- smeri napadov: Regimentsgeschichte des k.u.k. Infanterieregimentes Graf von Khevenhüller Nr.7: 1914-1918, Hubert Fankhauser, str. 279
- vir podlage: Atlas okolja 2020

6 SLIKOVNO GRADIVO Z OBMOČJA DELOVANJA 55. PEHOTNE DIVIZIJE

Slikovno gradivo besedila naloge ne naredi le bolj zanimivega, temveč pripomore predvsem k razumevanju vsebine. Da bi razumeli, s kakšnimi težavami so se srečevali poveljniki in njihove enote v visokogorju, je dovolj ogled slik 9, 10, 12 in 13, ki pokažejo, v kakšnih razmerah so vojaki obeh strani preživeli več mesecev. Pri tem so omenjene fotografije nastale v poznem spomladanskem času, ko ni več videti snega. Samo predstavljamo si lahko, kaj je pomenilo, če je na prostoru, kjer so imele enote postavljena svoja bivališča, prišlo do plazov. S pomočjo ostalih fotografij (od 14 do 22) si lahko predstavljamo potek frontne črte in cilje napada posameznih enot, pa tudi naklon terena, ki so ga pri napadu v 12. soški bitki morale premagovati le te. Ko značilnostim terena priključimo še vremenske razmere v času preboja in slabo oziroma nedokončano tehnično pripravljenost enot, ki smo jih obravnavali v nalogi, je lahko razumeti skromen uspeh oziroma neuspeh 55. pehotne divizije. Na zadnjih dveh fotografijah (25 in 26) so še danes vidni ostanki vojaške dejavnosti na Kalu, ki omogočajo vpogled v takratno dogajanje. Ohranjena plošča na zbiralniku vode kaže na dolgotrajno konstantno prisotnost vojakov na lokaciji, prav tako pa kaverne, ki so pomenile edino zaščito pred nasprotnikovimi topovskimi izstrelki in naravnimi nevarnostmi. Prav zaradi informacij, ki jih ponujajo fotografije, sem slikovnemu gradivu že pri osnovanju naloge pripisal velik pomen. Poleg fotografij, ki sem jih posnel ob prvih dveh obiskih Kala (23. 8. 2018 in 18. 8. 2019), sem območje obiskal in fotografiral še tretjič (9. 5. 2020), in sicer prav z namenom obogatitve naloge. Namen je bil narediti fotografije, posnete na kolikor mogoče identičnih lokacijah, kot jih je mogoče videti na arhivskih fotografijah.

Večina fotografij, ki so bile posnete v času vojne, izvira iz slikovnega gradiva avstrijske narodne knjižnice in vojnega arhiva. Ti posnetki so bili narejeni za propagandne namene oziroma za prikazovanje in dokumentiranje življenja na fronti (K.u.k. Kriegspressequartier – c. in kr. urad za vojno novinarstvo). Dve izmed fotografij sta iz moje zbirke, verjetno ju je zasebno posnel oficir 21. domobranskega (streškega) polka iz Sankt Pöltna (Spodnja Avstrija). Treba je poudariti, da na žalost nobena od fotografij ne izhaja iz obdobja, ki ga opisuje naloga, temveč so vse starejše in so bile večinoma posnete spomladi 1916.

Slika 10: Oskrbovalna pot za položaje na Kalu in zaledje fronte z obvezovališčem v dolini Dolič (Kapellental), v ozadju Lipnik. 29. 6. 1916 (Spletni vir 3).

Slika 11: Položaji žarometa na Lukeževem brdu, v ozadju Bovška kotlina z Rombonom. 29. 6. 1916 (Spletni vir 4)

Slika 12: Levo krilo položajev na vrhu Kala, v ozadju Lipnik in desno od njega del kote 1776. 29. 6. 1916 (Spletni vir 5)

Slika 13: Prednji položaj na Kalu. Zanimiv je periskop na puški. 27. 7. 1916 (Spletni vir 6)

Slika 14: Položaj na desnem krilu Kala v smeri proti zahodu, pogled na Krasji vrh (Spletni vir 7)

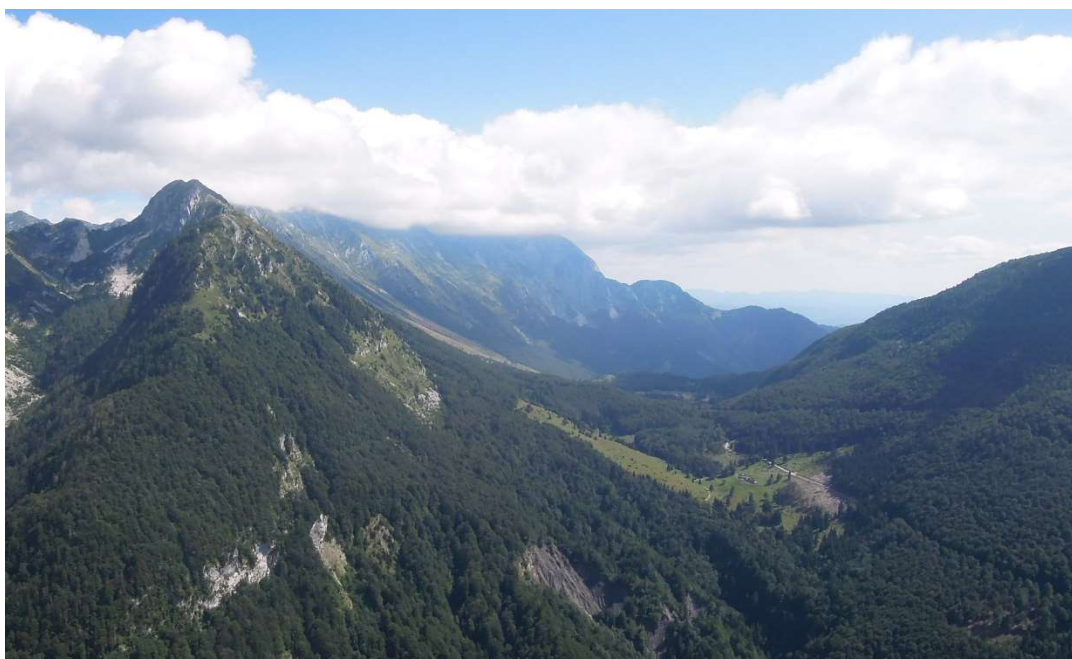
Slika 15: Vrh Kala z bivališči in vhodi v sistem kavern (Spletni vir 8)

Slika 16: Pogled na pobočje Kala s podobnega mesta (lasten posnetek 9. 5. 2020)

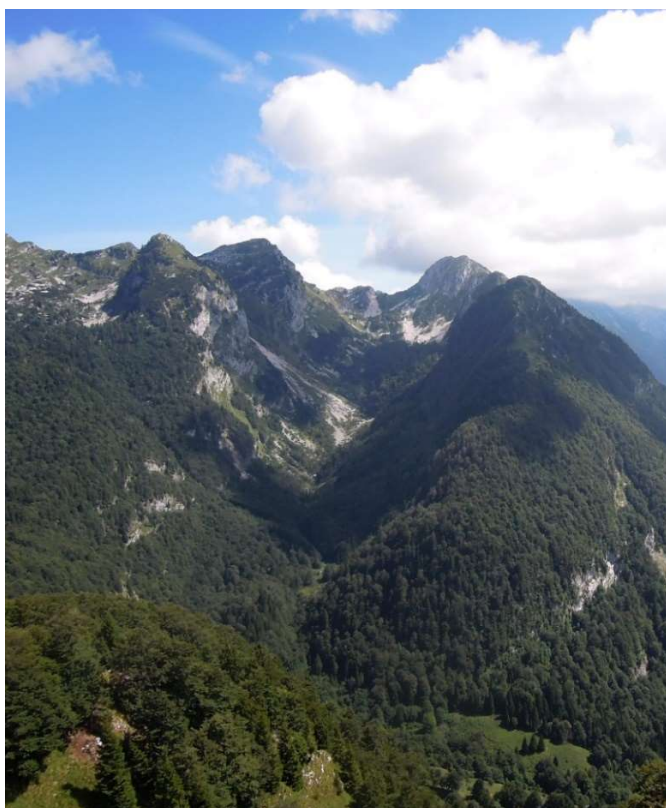
Slika 17: Pogled z Javorščka na Dolič skrajno levo ob robu, na Kal in na greben Vršiča, Krn na sredini zadaj, pred njim Zaprikraj in planina Predolina, na desni pobočje Krasjega vrha. 17. 4. 1916 (Spletni vir 9)

Slika 18: Podoben pogled na Dolič, na Kal in na greben Vršiča (lasten posnetek 18. 8. 2019)

Slika 19 : Lipnik, Dolič, Kal in Vršič z Javorščka

Slika 20: Podoben pogled Lipnik, Dolič, Kal in Vršič z Javorščka (lasten posnetek 18. 8. 2019)

Slika 21: Pogled na Lipnik, Vršič in Kal z roba planine Golobar, pomlad 1916 (iz lastne zbirke)

Slika 22: Podoben pogled na Lipnik, Vršič in Kal (lasten posnetek 18. 8. 2019)

Slika 23: Posnetek Lukeževega brda, Kala in Vršiča z roba planine Golobar 27. 7. 1916 (Spletni vir 10)

Slika 24: Posnetek Lukeževega brda, Kala in Vršiča s podobnega mesta (lasten posnetek 18. 8. 2019)

Slika 25: Spominska plošča na zbiralniku vode v kavernah pod vrhom Kala (lasten posnetek 9. 5. 2020)

Slika 26: Še ohranjen les v eni od kavern (lasten posnetek 9. 5. 2020)

7 ZAKLJUČEK IN OVREDNOTENJE HIPOTEZ

Odprtju soškega/italijanskega bojišča na jugozahodu dvojne monarhije Avstro-Ogrske v maju 1915, ki je že tako slab položaj cesarstva še poslabšalo, je sledilo 11 italijanskih ofenziv, katerih intenzivnost in pritisk na branilce se je splošno gledano povečeval. Kljub temu so enote in poveljniki, ki so izhajali iz vseh narodnosti Avstro-Ogrske, vzdržali pritisk in kljub ogromnim izgubam življenj in materiala, ohranili obrambo. Tudi takrat, ko so bili prisiljeni umakniti se na nove položaje in prepustiti pas ozemlja napadalcem. Zaradi naraščajočega pritiska na branilce in z namenom izboljšanja svojega položaja, so poveljniki avstro-ogrske vojske videli možnost v ofenzivi proti Italiji, s katero bi olajšali svoj položaj v Posočju. To zamisel je odobraval tudi vodstvo oboroženih sil zavezniškega Nemškega cesarstva, kar je dalo zeleno luč nastanku 14. armade. Ta je izvedla napad, katerega uspeh je dal dogodku ime Čudež pri Kobaridu. Del te armade je bila tudi 55. pehotna divizija, katere vlogo v omenjenem dogodku, smo predstavili v nalogi.

Tekom vojne ni naraščalo le število žrtev, temveč je prišlo tudi do napredka v vojaški tehnologiji in doktrini bojevanja, ki sta si, ob čim manjših lastnih in čim večjih nasprotnikovih izgubah, prizadevali za doseg cilja. Najbolj vidne so spremembe v opremi in orožju, vendar pa so toliko, ali pa še bolj pomembne spremembe v njihovi uporabi in organizaciji, ki so večkrat bile ključne za uspeh. Poleg popolnoma novih tehnologij in taktik, ki jih je način bojevanja zahteval, so se poveljniki soočali tudi z ovirami, kot je npr. relief, ki je prav tako zahteval prilagoditve.

V raziskovalni nalogi smo s pomočjo različnih virov predstavili priprave in bojevanje na območju 55. pehotne divizije in s tem poskusili odgovoriti na prvo raziskovalno vprašanje o pomenu miniranja sovražnikovih položajev na Kalu. Pokazalo se je, da so se avstro-ogrske enote že pri pripravah srečale s težavami, predvsem glede dobave opreme, s pomanjkanjem časa in neugodnimi vremenskimi razmerami. Iz virov je razvidno, da nadrejeni niso imeli dovolj razumevanja za težavnost razmer pri visokogorskem bojevanju. Prvo hipotezo smo hitro ovrgli, in sicer že, ko smo se lotili bolj podrobnega pregledovanja virov. Predvidevanje, da je miniranje doseglo vsaj omejen uspeh pri zavzetju grebena Vršiča, se je izkazalo za napačno. Miniranje k uspehu celotnega napada ni prispevalo praktično ničesar in tudi napad na neposrednem območju miniranja zaradi tega ni bil nič bolj uspešen.

Raziskava je pokazala, da so pri bojevanju sodelovale skupine, ki so imele natančno predvidene naloge, premike in cilje, ki pa jih večinoma niso uspele uresničiti, zato je bil napad 55. pehotne divizije v celoti gledano precejšen neuspeh. Od treh glavnih zadanih ciljev je bil samo cilj Veliki vrh – planina Jama uresničen ob predvidenem času, ostala dva, Vršič in Krasji vrh, pa sta bila zavzeta s 24 urnim ali celo daljšim časovnim zamikom. Viri kot glavni dejavnik neuspeha divizije izpostavljajo nedelovanje topništva. Pri tem se postavlja vprašanje, koliko bi v drugačnih razmerah sploh lahko bilo učinkovito? Ali bi lahko pripomoglo k uničenju sovražnikovih položajev na Zaprikraju ter k uspešnem napadu 4. bosansko-hercegovskega polka in zavzetju Krasjega vrha? Ali bi ugodne vremenske razmere, ki bi omogočale delovanje lastnega topništva, tudi nasprotnikovemu ne omogočale boljših pogojev za delovanje in s tem preprečile uspeh pehoti? Če bi sklepali po vzoru dogodkov v dolini, pri Bovcu, kjer je bila priprava uspešna, ali pa pri Tolminu, kjer je ta prav tako uspela, bi bili verjetno načrtovani vojaški cilji doseženi. Gledano širše, pa je tudi drugi napad, ki je potekal v visokogorju med Rombonom in Prevalo divizije Edelweiss spodletel, iz česar je razvidno, da pri gorskem bojevanju ni bila neuspešna le 55. pehotna divizija. Dejstvo je, da je bilo število topov (cevi) na dolžino fronte mnogo manjše v gorskih predelih, kar je seveda zmanjšalo učinek, ki bi ga topništvo sicer imelo. Kljub temu pa ne kaže celotne krivde pripisovati nedelovanju topništva, saj so, kot smo že napisali, slabe vremenske razmere preprečile delovanje tako lastnemu, kot tudi nasprotnikovemu topništvu. Torej okrnjeno delovanje oz. nedelovanje topništva tako ni dalo prednosti le branilcem, saj je avstro-ogrski pehoti, ki je napadala, hkrati omogočalo varnost pred italijanskim topništvom. Na podlagi dejstva, da je bila večina enot, ki so se borile v visokogorju neuspešnih, zaključujemo, da lahko krivdo za neuspeh pripišemo tudi poveljujočim. Ko so po preboju poveljujoči, s tem mislimo predvsem Alfreda Kraussa, ocenjevali preteklo dogajanje, so postavljali preboj po dolini na prvo mesto, medtem ko so napadom v gorah dajali manjšo vlogo. Nič pa ne kaže na to, da so bili takšnega stališča že v fazi načrtovanja napada in samih priprav pred napadom, saj sicer svojim enotam ne bi zastavili tako ambicioznih ciljev. Izkazalo se je, da je bilo izvajanje predhodno načrtovanih napadov velikih razsežnosti nemogoče, saj je že samo premikanje in oskrba na obravnavanem terenu težavna. Bojevanje v dolini je imelo veliko prednost zaradi lažje preskrbe topništva in pehote s potrebnim materialom. Mnogo lažje je bilo tudi koncentriranje topništva in napadalnih enot, kar je že samo zaradi izoblikovanosti površja oziroma reliefa v gorskem svetu težko, včasih celo nemogoče. Ogled terena oziroma položajev, kjer so se nahajale in premikale sodelujoče enote (prikazano na slikah), je potrdil težavnost pogojev za bojevanje. Izjemno veliki nakloni pobočij in ponekod prepadne stene so težavni že za premikanje brez opreme in nevarnosti v

odličnih vremenskih pogojih, kakršnih pa v zgodnjih urah 24. 10. 1917 ni bilo. Za uspešen preboj je bilo ključno dovolj veliko število za to nalogo primerno opremljenih enot pehote, ki so imele na svoji strani premoč v topništvu. Pri tem je bila naloga topništva uničenje nasprotnikovih položajev, ovir pred njimi ter utišanje njegovega topništva. Glede na to, da enote v predvidenem času niso dosegle zastavljenih ciljev, lahko trdimo, da je bil napad neuspešen. S tem smo drugo hipotezo deloma potrdili. Nasprotno namreč dokazuje akcija stotnika Bargerja, usmerjena na planino Jama in greben Polovnika, ki pa je dosegla svoj namen in onemogočila nasprotnikovo delovanje na sosednje enote 22. strelske divizije. Dosegel je pomemben cilj in odrezal nasprotnikove enote. Na podlagi navedenih dejstev torej druge hipoteze ne moremo v celoti potrditi, niti ovreči. 55. divizija je, kljub le delno uresničenim ciljem, vendarle pripomogla h končnemu uspehu v preboju in sicer predvsem s tem, da je pritegnila pozornost nasprotnika, ki bi bila sicer usmerjena na sosednje enote.

Pri tretji hipotezi o neposrednem spopadu nasprotnih posadk pod površjem glede zavrnitve ni bilo dvoma. Natančna razčlenitev virov in različna razlaga oz. opis dogodkov, ki jo podajajo, je zapisana v poglavju o miniranju, zato se na tem mestu ne bomo spuščali v podrobnejše opisovanje. Podatek o bojih med avstro-ogrsko in italijansko posadko v minskih rovih pod vrhom Kala izhaja iz le enega vira, ki pa so ga prevzeli kasnejši avtorji. Ostali viri, ki so nastali na osnovi arhivskega gradiva in osebne udeležnosti v dogodkih, pa takšnega poteka dogodkov ne omenjajo, kar pa samo po sebi še ne pomeni, da se to ni zgodilo. Kljub temu lahko zaradi pomembnosti in nenavadnosti takšne oblike bojevanja sklepamo, da bi prej omenjeni viri o tem dogodku, če bi se ta zares zgodil, pisali. Dodatno dejstvo, ki zmanjšuje verodostojnost obstoječih opisov, je podobnost z dogodki, ki pa so se potrjeno zgodili na drugem, bolj znanem bojišču pri nas, na Batognici. Na podlagi podanih razlogov je tretja hipoteza ovržena.

Možnost nadaljnjih izboljšav naloge vidimo predvsem v razširjanju predmeta raziskave na način, da bi podrobneje, podobno kot je z raziskovalno nalogo narejeno za 55. pehotno divizijo, analizirali priprave in delovanje 22. strelske divizije in s primerjavo ene in druge poskušali ugotoviti razlike, ki so bile ključne za neuspeh prve ter za izjemen uspeh druge. Zanimivo bi bilo celotno dogajanje osvetliti tudi s pomočjo virov nasprotnikove strani, kjer pa lahko veliko oviro predstavlja neznanje italijanskega jezika.

Upamo, da obravnava tematike iz obdobja prve svetovne vojne bralce spodbudi k razmišljanju o nesmiselnosti bojevanja in neutemeljenosti konfrontacij različnih politik na bojišču, saj v

ozadju velikih vojaških uspehov, pa tudi neuspehov, stojijo ljudje s svojimi imeni in življenji, ki so v vojni le malo vredna.

8 LITERATURA IN VIRI

8.1 LITERATURA

Fankhauser, Herbert. 2007. Regimentsgeschichte des k.u.k. Infanterieregimentes Graf von Khevenhüller Nr.7: 1914-1918. Innsbruck, Buchdienst Südtirol

Galić, Lovro in Darja Pirih. 2007. Od Krna do Rombona: 1915–1917, Tolmin in Kobarid, Tolminski muzej in Ustanova »Fundacija Poti miru v Posočju«

Galić, Lovro in Marušič, Branko. 2005. Tolminsko mostišče I. Tolmin, Tolminski muzej

Glaise von Horstenau, Edmund. 1931. Österreich-Ungarns letzter Krieg 1914–1918. Dunaj, Verlag der Militärwissenschaftlichen Mitteilungen

Klavora, Vasja. 2000. Plavi križ. Celovec, Mohorjeva Celovec.

Klavora, Vasja. 2004. Koraki skozi meglo. Celovec, Mohorjeva Celovec.

Klavora, Vasja. 2007. Doberdob. Celovec, Mohorjeva Celovec.

Klavora, Vasja. 2014. Fajtji Hrib. Celovec, Mohorjeva Celovec.

Krauss, Alfred. 1938. Das "Wunder von Karfreit", im besonderen der Durchbruch bei Flitsch und die Bezwingung des Tagliamento. München, Lehmann

Nećak, Dušan in Božo Repe. 2005. Prelom: 1914-1918. Ljubljana, Sophia.

Svoljšak, Petra. 1994. Soška fronta. Ljubljana, Cankarjeva založba.

8.2 VIRI

KA Wien, Neue Feldakten, 26. Gebirgsbrigade. 2020. Österreichisches Staatsarchiv – Kriegsarchiv, (18. 2. 2020)

O družini Lukanc von Savenburg: <http://freeweb.t-2.net/Vojastvo/Z22-lukanc.html> (26. 9. 2020)

Švajncer, J. Janez. 1990. Albin Mlakar – Pozabljeni vojak.
<https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-639N2EAI> (13. 2. 2020)

Spletni vir 1: <http://www.bildarchivaustria.at/Preview/14674395.jpg> (4. 10. 2020)

Spletni vir 2: <http://www.austro-hungarian-army.co.uk/gallery/ZEIDLER.HTM> (22. 11. 2020)

Spletni vir 3: https://sl.wikipedia.org/wiki/Albin_Mlakar#/media/Slika:Albin_Mlakar.jpg, (27. 2. 2021)

Spletni vir 4: <https://www.ebay.at/itm/AK-1-WK-Rot-Kreuz-Karte-Nr-552-Sappeurleutnant-Albin-Mlaker-AA45-21/373447598452?hash=item56f3362174:g:V38AAOSwqqBgGURL>
(27. 2. 2021)

Spletni vir 5: http://www.bildarchivaustria.at/Pages/ImageDetail.aspx?p_iBildID=11269582
(4. 10. 2020)

Spletni vir 6: <http://www.bildarchivaustria.at/Preview/11270210.jpg> (4. 10. 2020)

Spletni vir 7: http://www.bildarchivaustria.at/Pages/ImageDetail.aspx?p_iBildID=15476896
(4. 10. 2020)

Spletni vir 8: <https://digital.onb.ac.at/rep/osd/?10F856D6> (27. 2. 2021)

Spletni vir 9: http://www.bildarchivaustria.at/Pages/ImageDetail.aspx?p_iBildID=15736506
(4. 10. 2020)

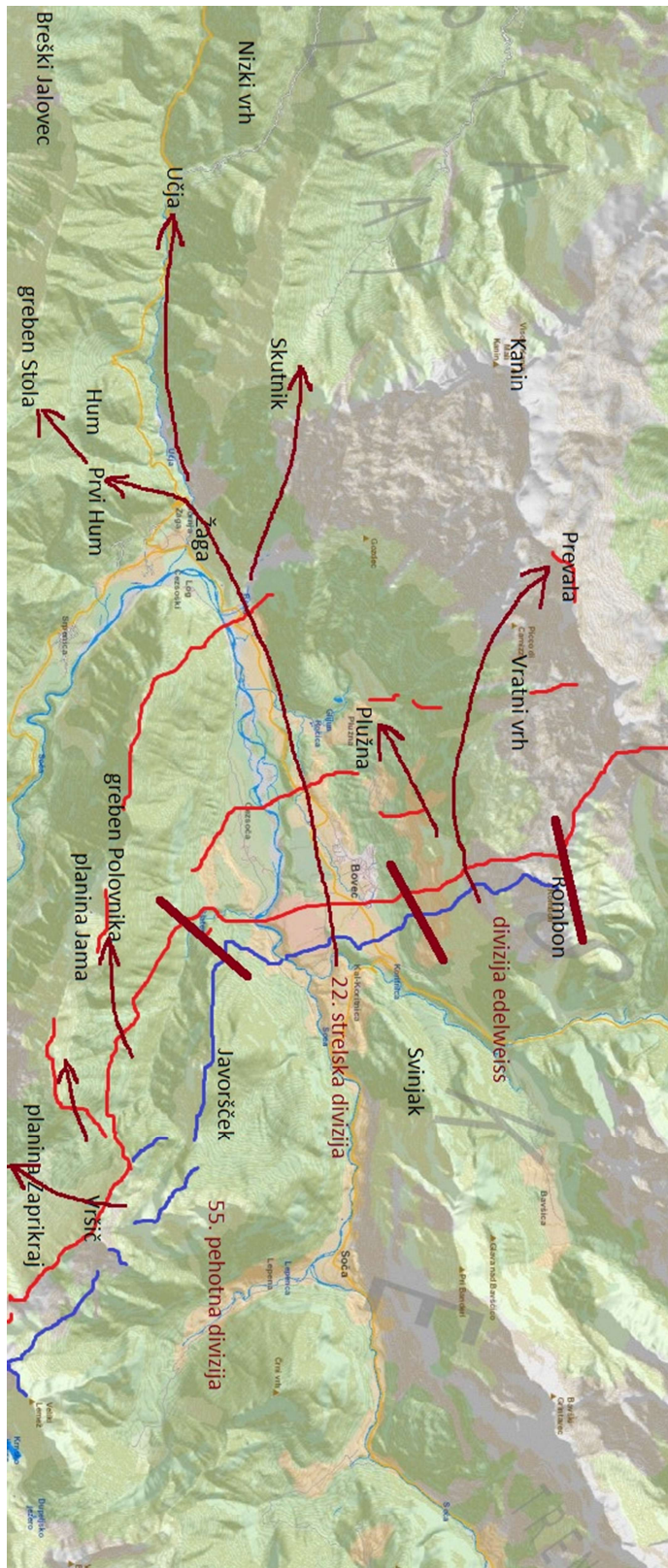
Spletni vir 10: http://www.bildarchivaustria.at/Pages/ImageDetail.aspx?p_iBildID=15462868
(4. 10. 2020)

Spletni vir 11: http://www.bildarchivaustria.at/Pages/ImageDetail.aspx?p_iBildID=15475426
(4. 10. 2020)

Spletni vir 12: http://www.bildarchivaustria.at/Pages/ImageDetail.aspx?p_iBildID=15478717
(4. 10. 2020)

9 PRILOGE

Priloga 1: Prikaz razmestitve in premikov enot

Priloga 3: Napad 55. pehotne divizije na nasprotnikove položaje

